Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 онои декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 АВГУСТ 12

Зунай үлүү адаг нарын 14 СРЕДА гарагай 4 № 155 (18514) сэн 6 мүн

Монгол туургата залуушуулай ба оюутадай уласхоорондын 2-дохи фестивальда хабаадагшадай

ДЕКЛАРАЦИ

Түүхын һургаалай ёһоор, монгол арад хэтэ мүнхэдөө дэлхэй дээрэ ажамидарха, тиимэһээ монгол угсаата зоной залуушуул арадайнгаа ерээдүйн ба мүнөөнэй байдалай түлөө бүхы хүсэ шадалаа, ухаан бодолоо элсүүлхэ зорилготойбди.

Монгол арадай ерээдүй тухай һанаагаа зоболго, этигэл найдал бидэнние хамтарха, нэгэдэхэ тээшэ уряалжа, мүнөөнэй оршон байдал бидэндэ хүсэ нэмээнэ.

Хамтарал, һаналаа нэгэдүүлгэнэ монгол туургата арадуудай мүнөөнэй ба ерээдүйн байдал сэхэ дулдыдаха. Бидэндэ, монгол угсаата арадуудта, нэгэдэхэһээ бэшэ ондоо арга үгы, харилсаха, бэс бэеэ ойлгодог болохоһоо ондоо зорилго үгы.

Сагаан эдеэндэл арюун сэбэр бодолнууд, арадай сэсэн ухаан, сэдьхэлэй уужам байдал агууехэ хүсэн, арга боломжо монгол угсаата бидэнние нэгэдүүлхэ гээд этигэгдэнэ.

Олон жэлэй нойрһоо һэрижэ байгаа манай зүрхэ сэдьхэлдэ, ухаан бодолдо бэлиг шадабари үргэнөөр дэлгэрхэ зэргэтэй. Түүхын хашээлнүүдтэ түшэглэн, соёлой эгээл эрхим түйлалтануудые шэлэжэ абан, ёһо заншалнуудаа, шэнэ ойлгосонуудые зүбөөр тааралдуулан, монгол арадай ерээдүйе зохёохо гээшэ бидэнэй, монгол угсаата залуушуулай, эгээл ехэ зорилго болоно.

Энэл ушарһаа саг үргэлжэ «Дэлхэйн монголшууд» гэһэн хуралдаа эмхидхэжэ, ажал ябуулгадань эдэбхитэйгээр хабаадаха хүсэл эрмэлээлтэй байһанаа мэдүүлнэбди.

Монгол арадуудай оюутадай ба залуушуулай энэ фестиваль дээрэ ээлжээтэ фестивалине Хальмаг Республикын нинслэл—Элистэ хотодо үнгэргэхэ гэһэн шиидхэбэри аётаа.

Энэ хоёрдохи фестиваль эмхидхэхэдэмнай туһалһан Буряад Республикын Верховно Советтэ ба правительствада, хүндэмүүшэ буряад арадта халуун баярые хүргэнэбди.

Монгол гэр бүлэнүүдтэ жаргалые, һайн һайхан ажаһуудалые хүсэнэбди!

Дэлхэйн арадуудта ута наһа хүсэе!

Амгалан тайбан байдал ба хүтэлтэ, дэбжэлтэ дэлхэй дээгүүр дэлгэрэг лэ!

Монгол туургата арадуудай оюутадай ба залуушуулай уласхоорондын хоёрдохи фестивальда хабаадагшад.

Улаан-Үдэ хото. 1992 оной августын 9.

ЖУРНАЛИСТНУУДТАЙ УУЛЗАБА

Монгол туургата залуу-ба оюутадай фестивальда хабаадагшад Байгал-дахь, үглөөдэрынхөө зал соо журналистнуудтай, пресс-конференц тэгэргэбэ. Республикын Верховно Советэй Эрхэлэгшэ Н. Н. Дугаржавын, соёлой, залуучуулай, политикыйн ба спортынай комитедэй президент С. В. Калмыков, монгол туургата арадуудай түүхэдэлхэйн ассоциацийн секретарь Ю. Г. Убэр-Монголой хүтэлбэрилэгшэ Ж. Мөрөн, Монголой делегацийн ахалагша Б. Болд харюусаба.

— **Бизнесменүүдэй конгресс дээрэ фестивалийн жаса байгуулгдаа гү?**

— Тус конгресстэ «Гэсэр» компани, Монголой «Төргөн зам» компани (менеджер Цацралт Эрдэмбилэгийн, экономист Баян-Мүнх), «Анираль-Ютек» гэжэ французь концерныйн дүүрэн эрхэтэ түлөөлэгшэ Ю. Г. Протопопов, үхибүүдые хамгаалдаг «Фокус» гэжэ фирмын түлөөлэгшэ Клиф Сандерсон, Байгалай эрдэмтэй-туршалгын «Ноэтэк» түбэй генеральна директор Л. В. Варфаламеева, «Социум» фирмын директор З. А. Шомоева, Россин Г. Плехановай нэрэмжэтэ Экономическа академийн түлөөлэгшэ Т. Н. Шаидибаев хамта ажал ябуулха хүсэлөө протоколоор батадхаба, — гэжэ В. Н. Фалилеев хөөрэбэ.

— **Голландида ажаһуудаг мультимиллиардер Жаргалханда Буряад оронһоо хүн ошоһон гэжэ мэдээжэ. Тэрэ баян хүн хэды мүнгэ фестивалийн жасада оршолооб?**

— Мүнөө дээрээ счедтомүнгэн оршологдоогүй. Магад, һүүлдэнь оршологдохо аалам, — гэжэ Владимир Николаевич харюусаба.

— **Фестиваль үнгэргэхын тула мүнгэ урьһалха хэрэг гараа һэн гү?**

— Энэ хэмжээ ябуулга үнгэргэлгэдэ гүрэнэй һан хабаадуулагдахагүй, гансал спонсорнуудай хүсөөр хэрэг бүтэхэ гээд һанаамжалагдаа һэн. Гэбэшье мүнгэмнай дутажа, республикыйн һанһаа 3 миллион түхэриг мүнгэ урьһаар абаха баатай бологдоо, гэжэ тэрэ хэлэнэ.

Айлшад бусажа, таража эхилэнхэй. Үржа үдэшэлэн Монголой делегацийн ехэнхи хубинь автобусуудаар Хлагта руу шэглэжэ гараба. Хальмагай, Тувагай делегацинууд самолёдоор гэр рүугаа зорибо.

И. ГОМБОИН.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Монгол туургата арадуудай оюутадай бүхэдэлхэйн түбэй генеральна секретарь Баясхалан, С. В. Калмыков, фестивалийн уласхоорондын эмхидхэлэй комитедэй президент Болд, «Гэсэр» компанийн президент В. Н Фалилеев пресс-конференцийн үедэ.

А. ШАГДАРОВАЙ фото.

Тэжээл бэлэдхэлгэ-92

ОЛОН ЗВЕНО ХҮДЭЛ НЭ

Үбһэ сабшаха газарайнгаа эндэ тэндэ таһархай, багахан участогууд байһан дээрэһээнь энэ ажахыда жэл бүхэндэ үбһэшэдэй арба гаран жэжэ звенонууд эмхидхэгдэдэг юм.

Байгша ондошье оньһожоруулагдамал 2 звенооо гадна, үбһэеэ гол түлөб морин косилкаар, гар хажуураар сабшаха 10 звено эмхидхэгдээ. Жэшээнь, мүнөө Таһархайда—6 звено, Хуурай-Һубагта—1 звено хүдэлжэ байна. Тэдэнэй тус бүридэнь гол түлөб 10—12 хүн ажалладаг. Олон ондоо боложо тараад, хүдэлхэдөө хоорондоо һаад хэхэгүй, булта эршэмтэйгээр ажаллаха байна, бшуу.

Таряашадай ажахынуудай «Восточные Саяны» эблэлэйхид июлийн 15-һаа үбһэеэ сабшажа эхилээд, мүнөө бүхы звенонуудынь хамта 3000 гаран центнер бүдүүн тэжээл нөөсэлөө.

Илангаяа оньһожоруулагдаһан хоёр звено (даагшадынь В. Н. Онуев, Д. И. Манханов) горитей үбһэ һурилжэ абаа.

Бүхы дээрээ оньһожоруулагдамал звенонууд —2500 центнер, бусад жэжэ звенонуудынь хамта 5200 центнер үбһэ абаха түсэбтэй. Үрид хараалагдаһанайнгаа ёһоор звенонууд түсэбтэ даабаринуудаа августын тэн болотор дүүргэхэ зэргэтэй байгаа. Теэд сагай уларил энээндэнь горитой хубилалта оруулна.

Үбһэсэ һайн шанартайгаар хуряажа абаха, бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлхынь тула звенонуудые урмашуулха хэмжээнүүд хараалагданхай. Жэшээнь, түсэбөөр тогтоогдоһон хэмжээнэй үбһэ һайн шанартайгаар хуряажа абаһан звенонуудта эсэсэй дүнгөөр үбһэнэйнь 1 сортын центнер бүхэндэ 130 түхэриг, II сортынхидо—120 түхэриг түлэгдэхэ. Үшөө үбһэнэй центнер бүхэндэ 5 түхэриг шан үгтэхэ юм.

Таарамжатай бараг һайн түлөөһэн үбһэшэдые бүтээсэ ехэтэй ажалда урмашуулхал ёһотой.

В. ШАГЖИЕВ.

Түнхэнэй район.

100 ЦЕНТНЕР БАГСАЛАА

Таряашадай ажахынуудай Барай нэгэдэлэй үбһэшэд июлийн 28-һаа үбһэндөө ороо һэн. Эдэ хэдэн үдэр соо 10 гектарай ногоо сабшаба.

Оньһожоруулагдаһан звеное даагша Н. М. Потолицынай хэлэһэнэй ёһоор, сабшалангай ургасын үшөө муушье һаань: эндэхид нобоной даб дээрэ шэмэтэй байһанда сабшажа абаха гэжэ шиидээ. Тиимэһээ түрүүшын үдэр сабшаһан ногоогоо 1,5—2 хоног хэбтүүлжэ хатааһан бэеэрээ урбуулжа, удаань пресс-подборщиогоор хуряажа, тюгүүд болгон багсалжа эхилээ. Мүнөө түрүүшын 100 центнер багсалгдаад, малай фермэдэ зоогдэжэ, һарабша доро ябталагдаа.

— Энээнһээ үшөө ехэ үбһэ багсалха байгаабди. Һүүлэй хоёр үдэр бороо ороо һаатуулба, — гэжэ Николай Михайлович хэлэнэ.

Эдэ үдэрнүүдтэ районой бусад ажахынуудта үбһэ сабшалга, хуряалгын хүдэлмэри бага зэргэ эхилжэ байна.

В. КОВАЛЕНКО.

Мухар-Шэбэрэй район.

БЭШҮҮРһЭЭ МЭДЭЭСЭНЭ

ГУРБАН ҮДЭР СОО— 200 ЦЕНТНЕР

Шэнгэн түлишын, мүн машинна, техникыйн запас хэрэгсэлнүүдэй дутамаг дээрэһээ энэ жэлдэ АВМ түхэлэй хоёр агрегадайнгаа нэгыел арай гэжэ хүдэлгэнэбди, — гэгээд Дзержинскийн нэрэмжэтэ совхозой машинист А. Ф. Паньков хэлэнэ.

Тиигэбэшье энэ агрегадай коллектив яһала бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлнэ гэжэ хэлэхээр. Һүүлэй гурбан үдэр соо 200 гаран центнер витаминтай ногооной гурилые гранул болгожо гаргаа.

Дээрэ дурдагдаһан Александр Паньковһоо гадна, дүршэлтэй механизаторнууд Георгий Пономарев, Анатолий Паньков, Владимир Пономарев гэгшэд агрегадаа үглөөнэй 7 часһаа һүнийн тэн болотор хүдэлгэнэ.

Тракторист Иван Паньков силосэй комбайнаар ногоон намаа сабшажа, хэршэжэ үгэхэдэнь, автомашинын жолоошон Александр Алексеев тэрэнние зөөнэ.

ХОЖОМДОЖО ОРООШЬЕ ҺАА...

Ногооной ургасын муу байһан дээрэһээ «Победа» колхозойхид үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдээ урда урдынхиһаа арба һайса гаран хоногоор хожомдожо ороо.

Мүнөө ажахыда оньһожоруулагдамал хоёр звено үбһэ сабшажа эхилһээр хэды хоноо. Түрүүшын 100 гаран гектарай ногоон сабшагдаад, хэдэн һуури үбһэн сомогдоо.

Тэрэшэлэн энэшье колхоздо витаминтай ногооной гурил татадаг АВМ-1,5 түхэлэй агрегат муу бэшээр хүдэлгэгдэнэ. Эндэ дүршэлтэй машинист А. И. Фалилеев хажуудаа А. Л. Бабошин туһалагшатай, мүн гранул гаргадаг агрегадай машинист П. Т. Смолинтой, хүдэлмэришэдтэеэ хамта эдэ үдэрнүүдтэ 30 тонно ногооной гурил болон гранул гаргаад байна.

В. БОРИСОВ.

„Буряад үнэн"-93

ХЭЛЭ, БЭШЭГЭЭ ЯАЖА ДЭБЖҮҮЛХЭБ?

ЭНЭ асуудал илангаяа мүнөө үедэ гайтайхан, тон орёо асуудалнуудай нэгэн болоод байна гэжэ мэдэхэ ёһотойбди. Энэ асуудалаар «Буряад үнэн» газетын хуудаһан дээгүүр олон статьянууд гарадаг гэжэ мэдэхэбди. Теэд онсо шалтагаанийнь эли тодоор бэшэдэггүй байха юм.

Юундэб гэбэл, манай буряад зон даруу, түбшэн зантай аад, дутуу дундаяа балай гаргадаггүй, муугаа дараад, һайнаа үргөод ябадаг заншалтай ха юм. Тиимэшье һаа, соёл гэгээрэлээ, хэлэ бэшэгээ дэбжүүлхэ талаар дутуу юумэнүүд олон. Юрэнхы дээрээ бүхы уншагшад мэдэжэл байдаг ха юм даа.

Тиигээд ямар аргаар буряад хэлэ бэшэгээ хүгжөөжэ, бүхы угсаатанаа. илангаяа залуу үетэнөө үндэһэн буряад хэлэн дээрэнь уншуулжа һургаха арга боломжоо бэдэрхэ гээшэ тон шухала хэрэг болоод байна.

Сэхыень хэлэхэдэ, мүнөө үедэ «Буряад үнэн» газетые хэн захижа уншанаб гэбэл, диплэнхидээл һаһанай амаралтада гараһан пенсионернүүд лэ абажа уншана ха юм. Теэд эдэ пенсионернүүдэй арга шадалынь мүнөө үедэ ахирхан лэ гэжэ мэдээжэ. Ори ганса буряад газетымнай үнэ сэн ехээр дээшэлбэл, ямархан лэ болохо ааб?..

Ушар тиимэ хадань залуу үетэнэй дунда гол ажалай эмхидхэл, идхалга ябуулалсаха хэрэгтэй болоно. Уншагша бүхэнтэй ойлгомжын хүдэлмэри ябуулха гээшэ тон шухала. Урдань манай залуу байхада. хүдөө нютагуудаар хүдөө бэшэгшэд гээд, газетэ захилгаар онсо ажал ябуулдаг байһан юм.

Тэдэ нютаг нютагай һонинуудые ходол бэшэжэ зонние һонирхуулдаг бэлэй. Тэдэнэй эмхидхэлээр ба мүн хүдөө интеллигенцийн эдэбхитэй зорилгоор айл бүхэндэ ороо, ойлгууламжын хүдэлмэри ябуулжа, зоной урма зоригые дэбшэлүүлжэ, һонирхуулжа, захигшадые олошоруулдаг һэн.

Мүнөөшье тиимэ ажал ябуулжа, бүхы һургуулийн багшанарые, дунда һургуулийн 8—10-дахи классай һурагшадые, бэшэшье интеллигенцинэрые эмхидхэжэ, сомон зургаанай хүтэлбэреэр албадан, буряад газетынгээ захибариие дэбшэлүүлжэ шадаха арга боломжо байха гэжэ һанагдана. Тиимэ ажал эмхидхэлгэдэ аймагай даабаритай «Буряад үнэнэй» корреспондент нютаг бүхэндэ ажал ябуулха ёһотой гэжэ һанагдана.

Мүн редакцийн ноёд соёлой ноёдтой хамта аймаг бүхэнэй түб дээрэ гү, али томо-томо тосхон дээгүүр суглаа хэжэ, захилай ажал ябуулаагүй һаа, кабинедһээл уряалаад, «Газетэ захиаяа бү мартатты!» гээд лэ һуугаа һаа, тэнатай юумэ болохонь хэсүү хаш Энэмнай минн лэ хоохон уряа болоно бэшэ гү?

Мүнөө үедэ тиимэ ажал бүхы аймагуудаар ябуулагданагүй. Соёлой зургаанай ажалшад 3—4 аймагуудтаал анхаралаа табижа, гоё һайханаа (найр наадан, Монгол моёогой искусство, шажан мүргэлэй дэбжэлгын хүдэлмэри гэхэ мэтые) телевизорээр харалгатайгаар тэдэл нютагуудтаал дэлгэрүүлхые оролдодогынь элэ.

Сэлэнгын баруун талын ба хойто холын аймагуудаар тиимэ гоё һайхан харалганууд, шажан мүргэлэй ёһололнууд, уряанууд оройдоошье харуулагдаггүй, соёлой ажалшан, эрдэмтэн тэдэ аймагуудта үзэгдэдэгшьегүй гэхэдэ, алдуу гарахагүй байха.

Августын 1-нэй «Буряад үнэндэ» Р. Намжилов бэшэхэдээ, республикыйн холын районуудһаа бага материал хаа-яахан гарадаг, «Буряад үнэндэ» залуушуулда ойлгосогүй юумэнүүд олон гэжэ тон зүбөөр шүүмжэлнэ.

Нютагай уншагшадтай хоёрэлдэхэдэ, манай бэшэһэн статья гарадаггүй гээд лэ хэлэдэг юм. Тиимэ хадань урма зоригынь хухараад, бэшэхээ болино ха юм даа. Энээн тухай холошье ошонгүй гэршэлхэдэ, миниий бэшэһэн статьянууд: «Зэдын буряадуудай уг изагууртан» гэжэ томохон статья, «Сүүбэн сагай ноёдой номнол», «Ельцинэй буряад орондо айлшалһан тухай» гэһэн материалнуудай зариманинь хахад жэлһээ үнгэржэ байна, дарагдаад лэ хэбтэнэ хаш.

Редакцийн секретариадһаа һурахадамни: «Ээлжээгээ хүлеэгээд лэ байна». — гэхэ юм. Али манай ээлжээн тиимэ холуур байгша юм гү, али ямар ушартай юм?

Аймагуудай зарим газетэнүүд хаагдажа байна гээд лэ бэшэгдэнэ. Теэд Буряад Республикынгаа ори ганса «Буряад үнэнөө» гаргажа шадахаяа болёо һаа, ямар эшхэбтэр юумэн болохо гээшэб? Буряад угсаатанайнгаа нэрэ соло бү алдаял! «Нэрэеэ хухаранхаар, яһаяа хухара» гээшые бү мартаял! Нэрэеэ нэрлүүлжэ, хэлэ бэшэгээ дэбжүүлхын тула бултандаа бүхы буряад угсаатан, хүн бүхэн өөһэд өөһэдынгөө арга боломжоор хубитаяа оруулжа, хамжаадшье бүлэ бүлөөрөө түрэлхи газетэеэ захиһые оролдожо болохо байна.

Нимэ ажалаар соёлой ба редакцийн ажалшад хүдөө нютагуудаар гаража, бүхы интеллигенцитэеэ ойлгомжын хүдэлмэри ябуулаагүй һаа, газетымнай захибари тэрэл янзаараа гү, али үшөөшье доошоо орожо магад. Бидэнэр — дайнай ба ажалай ветерануд өөһэдынгөө хубитые оруулжа, арга боломжоёо алдахагүймнай найдамтай. Эндэ бэшэгдэһэн ушарнуудай удхын хубилангүй гаргагдаа һаа, мартагдаһан аймагуудай уншагшад һонирхожо магад.

Т. МЕНЖИГИЙН,
дайнай ба ажалай ветеран.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ЗЭМЭЛХЭЛ ГЭЭ ҺАА, ДЭЛГҮҮРЫЕ?..

Хяагта хотодо, аймагай хүдөө һуринуудта хилээмэн һүүлэй үедэ ходо дуталдана. Энэмнай хилээмэ бариншадай гэм зэмэ бэшэ. Юрэл Харанхын холимог тэжээлэй заводһоо гурил абтанагүй ха юм.

Заводой директор В. Васильев иигэжэ тайлбарилна:

— Хяагтын хилээмэнэй завод манда 1,5 миллион түхэриг үритэй болоо. 500—700 мянгыень үгэхэбди гэжэ һаянай найдуулба. Счедтомнай мүнгэн үгы. Хүдэлмэришэдтөө салин хүлыень юугэбэрээ төлэхэ болоосбибди? Коммерческэ банкһаа урьһаламжа абахадамнай, аргагүй ехэ процеттэй байна. Жэшээлбэл, 100 мянган түхэриг абаа һаа, аяар 263 мянгые бусаанабди. Саашадаа нимэ байдалай үргэлжэлөө һаа, үгырэн хоолорхомнай эли. Гэхэ зуура Оренбургһаа, Зауднскһаа манда ороо эльгээдэг предприятинуудта түлөөһынь саг соонь эльгээхэ ёһотой ха юмбибди.

Хилээмэнэй 3-дахи заводой директор В. Г. Колпаков тохёолдоһон нимэ байдалые иигэжэ тайлбарилба:

— Гурилай түлөө түлөөһэ Харанхын заводойхидто саг соонь юундэ үгэнэгүйбибди гэхэдэ, худалдаа наймаанай эмхинүүд хилээмэ, бүүлхэ, печени гэхэ мэтын түлөө мүнгэ манда саг соонь мүн лэ дамжуулнагүй. Хяагтын райно 1 миллион 400 мянган, «Троицкосавск» гэһэн эблэл 700 мянган түхэриг үритэй болонхой.

Арадай депутадуудай районно Советэй түрүүлэгшын орлогшо В. В. Шишовой мэдүүлһэнэй ёһоор, хилээмэ барилгые ба худалдалгые гуримшуулхые, тула хэмжээнүүд абтаһаар. Аймагай захиргаание толгойлогшо А. Г. Нечаевай холимог тэжээлэй заводой хүтэлбэрилэгшэдтэй зүбшэн хэлсэһэнэй ёһоор, хилээмэнэй заводто үдэр бүри 10 тонно гурил мүнөө асарагдадаг болоо. Урьһаар ааб даа. Тиихэдээ шухаг энэ асуудал сһотоор шиидхэгдэнэгүй, юрэл арга хургань бэдэрэгдэнэ гээшэ.

Хилээмэнэй завод мүнөө үедэ хахад хүсөөрөө худалгэгдэнэ. Худалмэришэд амаралтадаа эльгээгдэнэ. Тиихэдэнь худеогэйхид үдэр бүри хилээмээр дуталдажа ядалдана. Өөһэдөө гэртээ бариха һэн аабза, тсэд гурил, эһээбэри гэхэ мэтэ үгы ха юм.

Бага-Худэридэ, жэшээлбэл, хилээмэнэй продукци хоёр һарын туршада асарагданагүй. Худэрийн райно хилээмэ эдээндэ асархаяа ори таһа арсаа. Юуб гэбэл, автотранспортда гаргашануд диилдэхэсэ болинхой.

...Иигээд харахада, һонирхолтой байдал тохёолдоно бшуу. Гэм зэмэтэйшүүлшье үгы хэбэртэй. Хилээмэ барядашадые зэмэлхэ гэхэдэ, гурилаар дуталдана. Үдэрэй 14—15 тонно гурил буйлуулха аргатай һаа, ородоол 10 тонныень продукци болгоно бшуу.

Нэгэ үгөөр хэлэбэл, мүнөө үеын дэлгүүрэй гуримгүй харилсаанууд лэ нимэ байдалда хүргэбэ ха юм.

Е. СУРМАЧ.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

1-дэхи нюурта. Монгол туургата залуушуулай ба оюутадай уласхоорондын 2-дохи фестивальда хабаадагшадан декларацы, пресс-конференцы, үдэшэлгэ.

«Буряад үнэн-93». Т. Менжигийн: «Хэлэ, бэшэгээ яажа дэбжүүлхэб?».

«Тэжээл бэлэдхэлгэ-92» —мэдээсэлнүүд.

2-дохи нюурта. Эрдэм ухаанай түйлалта — хүдөө ажахыда. Ю. Покацкий, В. Тайшин: «Ашагтай аргые нэбтэрүүлээ һаа...»

Г. Бубнеева, А. Сотников: «Андалдаа-һэлгэлдээн олзо багатай».

Зураглал. С. Нестерова: «Хүлеэлгэн».

4-дэхи нюурта. Республикын соёлой һонин.

Ж Юбухаев: «Римбүүшын айладхал».

Эрдэм ухаанай туйлалта — хүдөө ажахыда

АШАГТАЙ АРГЫЕ НЭБТЭРҮҮЛЭЭ ҺАА...

Илангаяа һүүлэй хэдэн жэлдэ манай Буряад Республикын ажахынуудта малай үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри оройдоошье ябуулагдахаяа болишоо гээ һаа, дан, буруу юм ааб даа. Тингэбэшье нэн түрүүн эрдэм ухаанай, һайн дүй дүршэлэй туйлалтануудта үндэһэлэгдэһэн селекционно-үүлтэр һайжаруулгын хүдэлмэридэ анхарал эрид һулараа гэхэдэ, алдуугүй.

Энээнэй хойшолоншье абаһаар харагдажа эхилээ. Һү һаалинин фермэнүүдэй дүнгүүдые абаад үзэе. Үнеэн бүриһөө жэлдээ 4000—5000 килограммһаа байха, 3500—4000 килограмм һү һаадаг түрүүшүүлэй тоо жэл бүри үсооржэ байна ха юм.

Нигэжэ малай үүлтэр һайжаруулха, ашаг шэмэехэтэй мал шэлэжэ, илгажа үсхэбэрилхэ, иланганя үнеэдые, эхэ хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ хэрэгэй тоогдохоёо болёо һаань, республикын мал ажалай байдал улам доройтохол даа.

Мүнөө юун болоноб гэхэдэ, жэшээнь, һү һаалинин мал абажа үзэхэдэ, эрхим һайн шэлэмэл үүлтэрэй бухын үрэ үнэтэй болоо, искусственна үрэжүүлгын пунктнуудые барихань гаргашаехэтэй гээд, үнеэд соо мнил юрын бухануудые табяад, ямаршье һаань — хамаагүй юрэл тугал абабалнай болоо гэжэ олонхи ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд болодог болонхой.

Тэрэнь хэр зүб гэшэб? Мэдээжэ оньһон үгые нүгөө тээшэнь эрьюулээд хэлэбэл, заримдаа мүнөө эдихэ уушханһаа үглөө эдихэ өөхэнинь дээрэ байдаг. Юуб гэхэдэ, эхэ малаа энэ янзаараа үрэжүүлжэ байгаа һаа, ороидоол 3—4 жэл болоод байхада бухы һүрэгэй 75 процентнь үнөөхи муу бухын түл — ашаг шэмэ багатай үнеэд, гунжад болошохол даа.

Энээн дээрэһээ жэлдээ тус бүридөө 3000—3500 килограммһаа байха, 2000—2500 килограмм һү үгэдэг үнеэд, гунжаднайшье үсөөн болошохонь холо бэшэ.

Теэд мал ажалаа нимэ түлюур байдалда орууланггүй гараха, урданайхинаа үсөөншэг үхэр мал үсхэбэрилөөшье һаа, ашаг шэмэехээр үгэдэг малтай болохын тула юу хэхэ ёнотой гээшэб?

Тиимэ арга боломжо бии. Гэбэшье тэрэмнай бага бэшэ гаргашатай байха юм ааб даа. Теэд мүнөө тиимэ гаргаша хэжэ, малай үүлтэрые эрид һайжаруулаагүй һаа, саашадаа тэдэмнай улам муудаха, ашаг шэмэнь бүри доошолхо, эсэстээ үбһэ тэжээлээр хэдышье һайнаар ханга, ашаяа ёөсор харюулхагүй. Тингэжэ одоол үглөө эдихэ өөхэеэшье алдахабди.

Эндэ юун тухай хэлэнэбибди гэхэдэ, республикын ажахынуудта нэн түрүүн үхэрнүүдэй үүлтэрые эрид һайжаруулха, ашаг шэмыень ехэ болгохын тула биотехническэ арга гэхэ гү, али эмбриотрансплантаци хэхэ тухай эндэ дурдахаяа һананабди.

Эмбриотрансплантаци гээшэмнай эгээл һайн үүлтэрэй, һү ехээр үгэдэг үнеэнэй эрхим шанарые саашань түргэнөөр дэлгэрүүлхэ арга болоно. Хэнэйшье мэдэһээр һү ехэтэйл үнеэнэй түл — эмэ тугал саашадаа һайн үнеэн болодог ха юм даа. Мүн баһа һүтэй үнеэнһээ гараһан эрэ тугалые буха болгожо үсхэбэридэ табихада тэрэнэй түлынь — эмэ тугалнууд баһал һү ехэтэй үнеэд болодог.

Теэд үнеэн жэлдээ нэгэл тугал үгэнэ ха юм. Тиимэһээ айхабтар һүтэй үнеэнэй түлые олон болгохо гээшэнь ехэл удаан болзорой хэрэг. Харин тиимэ һү ехэтэй (жэлдээ 7000—8000, 10 мянга хүрэтэр килограмм һү үгэдэг) үнеэнэй эмбрион — амиды үрые абаад, ондоо үнеэдтэ тарла һаа, богони болзор соо эрхим үүлтэрэй нилээд олон тугал абаха аргатай. Эмбриотрансплантаци гээшэмнай экономическа талаараа тон ехэ ашаг үрэтэй арга болоно. Тэрэнэй ашаар эрхим һайн үүлтэрэй, ашаг шэмэ ехэтэй малай генетическэ шанарые олон малда түхөөжэ, богони болзор соо бухы һүрэгые һайн болгохо арга бии байна бшуу.

Үнеэдые искусственнаар үрэжүүлдэг аргый бии болононой ашаар мүнөө эрхим үүлтэрэй нэгэ бухын үрөөр жэлдээ 50 мянга хүрэтэр үнеэд, гунжадые үрэжүүлхэ аргатай болонхой гэнэбди. Тинхэдэ бээ хүсэжэ ябаһан гунжанай умай соо бүрилдэхөөр 100 мянга [illegible] 1 миллион хүрэтэр фолликулнууд амиды үрын эхин) байдаг гэжэ тодоруулагданхай. Томо үнеэд болоходоньшье тэдэ үрэнүүдынь үсоордэггүй.

Нигээд ерэхэдээ һайн үүлтэрэй нэгэ үнеэнэй досоохи амиды үрые (эмбриотрансплантаци хэжэ) зүбоор абажа шадаа, һайнаар хэрэглээ һаа, тэрээгэрнь жэл соо 50—70 үнеэд, гунжадые үрэжүүлхэ арга бии болоно. Тиимэ үнеэнһээ үрэ абахаар нэгэ дахин трансплантаци хэхэдээ 27 амиды үрэ абаһан ушар бии. Тэдэнние үнеэдтэ тарихадань 19 тугал абтаа.

Америкыг Холбоото Штадта 1990 ондо һал абтаһан, хүргөод гэдхээгдэһэн эмбриоиуудаар 100 мянган үнеэдтэ тарилга хэгдэһэн байна. Тингэжэ эрхим һайн үүлтэрэй, эгээл ехэ һүтэй үнеэдые генетическэ (угайнь) шанарые абажа гараһан 65—75 мянган тугал абтадаг. Тэрэшэлэн тиимэ голштинскэ үүлтэрэй бухы бухануудайнь хахадынь шахуу эмбриотрансплантаци хэгдэжэ абтадаг байна.

Европын олохон оронуудта һү һаалинин малай үүлтэр һайжаруулха, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ талаар амиды эмбрионуудаар тарилга үргэнөөр хэгдэдэг болонхой. Илангаяа Англида, Францида, Данила энэ арга ехээр дэлгэржэ байна. 1990 ондо манай орондошье 1.5 гаран үнеэдтэ эмбриотрансплантаци хэгдээ юм.

Буряад Республикада энэ онол арга һаал бага зэргэ нэбтэрүүлэглэжэ захаланхай. Энээнние даб дээрэ тэдэргэ татажа байһан гол шалтагаан гэхэдэ, мүнгэ зөөри дуталдана, шухала хэрэгтэй оньһон түхеэрэлгэнүүд хомор, худалдажа абахань үнэтэй. Хэрбээ гүрэнэй органуудай, мүн коммерческэ эмхинүүдэй, эл-дэб инвестиционно компаниинуудай энэ хэрэгые мүнгэн сангай талаар дэмжээгүй һаань, эмбриотрансплантаци хэдэг мэргэжэлтэд ашаг үрэтэйгөөр хүдэлжэ шадахагүй гэхээр. Юуб гэхэдэ, гүрэнэй банкһаа энэ мэтэдэ удаан, богонишье болзорой үрьһаламжа ёөор үгтэхээ болёод байна ха юм.

Республика соо «Эрдэм ухаан — үйлэдбэри» гэһэн тусхай кооператив бии болгогдонхой. Бидэ тэрэнэй мэргэжэлтэд, эрдэмтэд энэ онол аргые ажахынуудай малда хэрэглэхэ туршалгануудые хэжэ байнабди. Эмбриотрансплантаци хэхэ талаар мэргэжэһэн дээдэ гарай эрдэмтэд В. В. Мадисон, Л. В. Мадисон гэгшэд Москваһаа ирэгдажа асарагдаа. Тэдэнэй хабаадалгатайгаар Мухар-Шэбэрэй районой «Родина» колхозой һү һаалинин фермадэ 42 үнеэлтэ эмбрион таригдаһан байна. Московско областиин «Заря коммунизма» гэжэ үүлтэртэ малай заводой һү ехэтэй хара эреэн болон голштино-фриаскэ холимол үүлтэрэй донор-үнеэдһээ эмбрион абтаһан байгаа. Тэдэ үнеэдынь тус бүридөө жэлдээ 7000—8000 килограмм һү үгэдэг юм. Нэгэ үнеэнһээ абтаһан эмбрионуудаар 18 үнеэд таригдаа.

«Родина» колхозой түрүүлэгшэ Д. Кравцов, ахамад ветврач П. Шмулевич, ахамад зоотехник С. Носков гэгшэд энэ хэрэгэй алишье талаараа ехэ удха шанартай, ашаг үрэтэй байһаниие ойлгожо, эмбриотрансплантаци хэхэ хэрэгтэ яһала ульгамаар хандаһан, дэмжэнэн, али болохо туһаламжа үзүүлһэн байна.

Саашадаа энэ онол аргые зүбөөр нэбтэрүүлжэ шадаа һаа, гансашье һү һаалинин малай үүлтэр һайжаруулха, ашаг шэмые дээшэлүүлхэ бэшэ, мүн мяханай малай, иланганя нютагай буряад үүлтэрэй, һарлаг, хайнаг малай шанарые һайн болгохо арга бии.

Ю. ПОКАЦКИЙ,
В. ТАИШИН.

«Эрдэм ухаан — үйлэдбэри» гэжэ кооператив эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд.

Андалдаа-һэлг
олзо бага

Гадаадын экономическа харилса гүй хүгжэхэнь, үдэр бүри үргэдэ гэхадэ, Буряадһаа хилын саана эл хамжаан, 1990 оной энэ үеынхитэй доошолоо юм. Гол түлэб үнэдбэр шолһон, ажахын харилсаануудай т нимэ юумэн болоо бшуу.

Гэбэ ябабашье недондо хари гүрэнүүдтэ эльгээгдэһэн бухы эд 42 миллион тухэриг тэ хүрөө.

Урданайхидаа мэтэ диплэнхи ехыень түүхэй эд эльгээһэрбди. Түхэреэн модон, хюрөөдэмэл материалнууд, шулуун нүүрһэн, үтэгжүүлгэ, целлюлозо гэхэ мэтэ хилын саана онсо хэрэттэй болодог зандаа.

Монгол, Хитад, Япон, Корей гүрэнүүдтэй худалдаа наймаанай талаар гол харилсаатай болонобди. Эдэ оронуудта жэлдээ 330 мянган тонно шулуун нүүрһэн эльгээгдэнэ гэхэ гү, али бухыдөө абтаһан нүүрһэнэй 7 процентнь болоно. Монголдо иланганя ехээр эльгээгдэдэг байһанаа һүүлэй жэлнүүдтэ энэ орондомнай валютын үгы дээрэһээ багаар эльгээгдэлэг болоо. Хитадай, Чехословакиин, Финляндиин түлөөлэгшэд целлюлозо, саарһа андалдаа-һэлгэлдээгээр саашадаашье абаха байһанаа мэдүүлнэ. Хэмжээниинь ехэ бэшэ — жэлэй туршада 1—1,5 мянган тоннодо хүрэхэ.

«Электромашина», «Теплоприбор» заводууд дэлхэйн стандартнуудта хүрэмэ продукци гаргадаг гэжэ мэдээжэ. Һүүлэй үедэ эдэнэр 258 мянган тухэригэй электро-двигатель, 41 мянган тухэригэй хиналтын, гуримшуулгын приборнуудые хари гүрэнүүдтэ эльгээгээ. Нёдондо хилын саанахи оронуудай түлөөлэгшэдтэй хэлсээтэ уялгануудаа оройдоол 73 процент дүүргээ юм. 1,5 миллион тухэригэй продукци эльгээгдэнгүй үлөө.

Тэрэшэлэн «Забайкаллес» концерн, үйлэдбэрнин «Бурятэнерго» нэгадэл мүн лэ хэлсээтэ уялгануудаа сүм дүүргээгүй. Контрактна сэнгүүдэй иланганя бага байһан ушарһаа 38 мянган кубометр хюрөөдэмэл материалнууд Япондо хүргэгдэбэгүй. Модоной муу шанартай, тусхай стандартда хүрэхэгүй байһанһаа болоожо, модоной продукци саг соогоо эльгээгдэнэгүй ха юм.

Андалдаа-һэлгэлдээнэй хэмжээн дээшэлнэ. Валютын үгы дээрэһээ, мүн республикада хэрэглэмжын эд бараанай бага дээрэһээ нимэ арга шэлэхэ баатай бологдоно. Ондоогоор хэлэбэл, шулуун нүүрһэнэй, модоной материалнуудай, целлюлозын, картоной, известнягай түлөө хилын саанаһаа промышленна эд бараан, эдээ хоол асарагдана. Энэнь хадаа асарагдалаг бухы зүйлэй 70 процентнь болоно. Машина, оньһон түхеэрэлгэнүүд тон багаар асарагдана гээшэ.

Республ
хозууд а
шиидхэхы
һэлгэлдээ
гээр оро
таряашад
байгуулг
лаар эдэ
гэдэхэ юм
Монголо
тэнээл, т
Орондо
частнуу
театрай
һэн байн

Андалд
багатай,
нуудые
хагүй. Г
продукци
шэ, харн
эдээ эльг
ойлгосо
нэгэл д
оньһон т
һэн. Ц
промышл
технологи
Хитадһаа
Бэшэнинн
эдээ хоол

Хамты
экономич
той түлөө
до жэлэй
гол. Хит
гүрэнүүд
7 предп
Тинхэдэ
цнатива
тоуп» г
приятну
хидхэгэд
мин

Мүнөө
хамтын п
«Эмчи-Ч
интерком
гаар худ
предприя
лэдэгэрл
нуудые
нөөдө
Бүхыл
375 пр
экономич
хабаадал
дэ абтаһ
гаранинн
асарха х
бэелүүлэ

Андал
гадаадын
хүхэриг
дилэнэй
олоной
дадаг б
гаанай
эрилта,
хангалаг

республ
гадаадын
рилсаанд
мад ма

ХҮЛЕЭЛГЭН

Зураглал

Дайн эхилбэ. Хахасалган, уй гашуудал, аяар тэрэ холын газарһаа мэдээсэл хүлеэлгэн... «Булта хүлеэгээ, бишье хүлеэгээб», — гэнэ наһажаал оуряад эхэнэр. Наһанайнгаа нүхэрые дайнһаа удаан хүлеэгээ, мүнөошье хүлеэнээр. Энхэрэлыснь, сэдьхэлэйнь дулаас...

Харата дайнда үбгэнэрөө алдаһан эхэнэрнүүд хэды ехэ уй хайда, диилдэшэгүй ажалда дарагдаа гээшэб. Һандаралай хойшолонгуудые усадхалсаа, үлэсхэлэн хоохон байдалда үхибүүдээ үндылгөө.

Локомотив-вагон заһабарилгын заводой гэр байрын-коммунальна ажахыда хүдэлөод, пенсидэ гараһан Д. Ж. Маркасвада гэртэнь һая хүрөө нэм. Дулма Жамняновнае униэй мэдэхэ байгааб. Энэ үдэр 3 наһатай гуша Аленконь хүгшэн эжыдаа байба. Ондоо хүниие хараад, түргэхэн төөдэйнгөө саана орошоно. Гэрэй ээзэн эхэнэр хоёр дүрэ намда һарбаиба. Залуу сэбэр, омог харасатай эрэ хүн — нэгэн дээрэнь. Дайнда мордоод бусаагүй Сэбэгжэб үбгэниинь гээшэ. Бүржагар үһэтэй, үндэр духатай, үбсүүндэнь ямар ба даа тэмдэг харагдана.

— «Ажалай түлөө абаһан тэмдэгынь. Ажалдаа шударгы, түбһэн юумэндэ шадабаритай һэн», — гэнэ һамганиинь. Хоёрдохи дүрэ дээрэнь — хонгор гэнэн, һайхан шарайтай Дулма. Ута гээгээ толгой дээрээ гоёор монсогойлон таарууланхай.

Бишыхан Аленкын эжы — Людмила ашань хүгшэн эжынгээ үшөө нэгэ дүрэ дуратайгаар харуулба: «Гээгыень һайхашаагыт. Нимэ ута, үбдэгөө доошо байгаа. Хүгшэн эжымнай 25 наһатайдаа дайнда үбгэнөө алдаа. Эгээл миниин наһанда... Үбгэн аба тухай үргэлжэ һайханаар дурсадаг. Бэе бээдээ аргагүй дуратайнууд, жаргалтайнууд байһан юм».

Дулма Жамняновнатай һуудал, байдал тухайнь хөөрэлдэнэбди. — Түнхэнэй аймаг-һаа уг гарбалтайб 1941 оной август һарада Сэбэгжэбые албанда татаа һэн...

Саг зуура тэрэ дуугай болошоно. Үнгэрһэн үе ямар нэгэ зураг мэтэ һанаандань һэргэн харагдахадал гэнэ гү? Люда һамбаандань хэлэнэ: — «Хүгшэн эжы намайе түрэхэ гараханаам хойшо үргөө. Үбгэн абыем мүнөө болотор хүлеэдэг».

— Заримдаа үүдэ хүнэй шангаар тоншоходо, абаһаар залд гэжэ сахилгаан бөдол толгойдом ороодхихо: «Магад, Сэбэгжэбни гү?» Байлдаанда наһанһаа нүгшэһэн бэшэ. Һураггүйгөөр үгы болоо гэһэн саарһан лэ ерээ бэлэй.

Сэбэгжэб хүбүүндээ аргагүй дуратай байгаа. Хахасахадаа, тэрэнээ тэбэреэд уйлаа һэн. Гэртээ бусахагүйгөө магад, сэдьхэлээрээ мэдэрһэн байгаа гээшэ гү?

Хүбүүнтэйгээ хоюулаа үлөөд байхадаа, гансаардалгаһаа уйдаа, гашуудаашьеб. Теэд Сэбэгжэбнээ ондоо хүндэ зүрхэ сэдьхэлээрээ эрьсхэгүй байһанаа мэдэрээ бэлэйб. Гансал хүн энэ дэлхэй дээрэ һанаасм тэшхэхэ, дурьем буляаха аргатай байгаа. Ондоо хүниие, өөрыгөөшье мэхэлһэнэй хэрэггүй гэжэ батаар ойлгоо һэм. Ажалдаал бүхы шадалаа зорюулааб, — гэжэ наһатайшье һаа, нюур шарайнгаа сарюуниие алдаагүй эхэнэр хөөрэнэ.

Бүри һая тэрэ ута гээгээ тайражархёо. — «Тиихэдээ хүгшэн эжымнай бүри залуужаһан мэтэ болоол», — гэнэ ашань. Дулма Жамняновна богонихон үнэеэ эльбээд үзэнэ: — «Тиимэ. Яажа мэдэхэб, Дулмам хэр байнаш гэһээр Сэбэгжэбни гэнтэ орожо ерэхэ аалам?»

Хүнэй найдал гээшэ захагүй байна даа. Буурал сагаан толгойтой эхэнэр залуугайнгаа дүрэнүүдые схэл болгоожотой нариннаар эбажа, сэбэр аршуулаар дахинаа аршана.

Нангин дураяа
Наһан соогоо хадагалжа,
Нарбайн сайтар
Нүхэрөө хүлеэһэн Танда
Доро дохин һүгэдэнэб.

Шүлэгэй эдэ юрын мүрнүүдые Дулма Жамняновнада ушажа үгэхэдэм, уярһан шэгтэй байгаа һэн. Гайхалтай удаан хүлеэлгэнһээ тэрэ эсэгүй. Тэрэ холын жаргал мүнөөшье сэдьхэлэйнь тулгуури болоно. Ажабайдалынь хүндэшье һаа, өөрын таагдашагүй удхатай, түбһэн хүнэй ойлгошогүй. Улаан-Удын үдэшын үйлсөөр алхалжа ябахадаа, юрын буряад эхэнэрэй хуби заяан тухай бодомжолжо, эхилһэн шүлэгүүдээ үргэлжэлүүлээ һэм:

Зэлэ татаһан шубуудтал
жэлнүүд
Зэралгаэн соогуур тунан
нинДээл,
Зүүдэн соогоо инаттаяа
золгоод,
Залуу наһандаа бусанал
ёнотойш.
Хахасалган гээшэ худал
ха даа —
Хажуудаш нүхэршни
хасарыеш эльбэнэ...
...Зүүдэнһээ һэрихэ
гайтайл ха даа
Жаргалай дүрэ тэрьедэн
ошоно.

— Бишыхан, хөөрхэмни. Таабайнгаа түбөөтэй, — гээд, гуша Аленкоёо тэбэрин таалаһыень һанаад юундэшьеб дабтагдашагүй иимэ мүнхэ дурантай, иимэ нүхэртэй ушараа һаа гэһан һайхан хүсэл эзэлүүдгүй сэдьхэлыем бөөмэйлжэ, өөрөөшье мэдэнгүй, хэдэн монсогор нулимса хасараарни урдаһан байба.

С. НЕСТЕРОВА.

ФОТОРЕПОРТАЖ

АЖАЛАЙ БҮТЭЭСЭҺЭЭ ДУЛДЫДАХА

Хэр үгһаа буряадуудай хадам эхэтээ гү, али ямар нэгэн ураг түрэлтээ багтажа ядажа байһан ушар хомор байдаг. Гэбэшье «уһа, түлеэнэй дүтэнь һайн, ураг эльгэнэй холонь һайн» гэһэн урданай үгэ бии.

Шэнэ бууһан бэрнин хадамуудтаа дадатараа али түбһэн юумэндэ эрхээд, түрхэмүүдтээ ябашахагүй гэһэн удхатай үгэ байгаа юм гү, бү мэдэс.

Зүгөөр хүнэй түрөл гарал тухай хөөрэлдөө үүдхэхээ һанана бэшэб. Ушарынь гэхэдэ, албанайнгаа хэрэгээр Загарайн районоор ябахадамни. Хуушан-Хүрбэ гэжэ ород һууринай Үдэ голһоо, мүн бусадшье уһанһаа холо баригдаһан байхадань, гайхамаар бэлэй. Юуб гэхэдэ, урдашье сагта эдээ хоолһоо гадуур угааха-сагаалха юумэнь продуудай барагдахагүй. Тэрээнһээ гадна газаагуураа элдэб ургамал ургуулдаг хадаа үрэжэлтэй газарта уһандаа, ойдоо дүтэ һуурижадаг заншалтай байһан гээшэ.

— Юундэ нимэ гол горхонһоо холо, огородоошье уһалхада таагүй, уһанай нюууһаа дээрэ газарта баригдаһан тосхон гээшэб? Хөөрэжэ үгыт, — гэжэ 35 жэлдэ Хуушан-Хүрбын библиотекэдэ хүдэлхэ үедөө түрэл нютагайнгаа түүхэ шэнжэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан М. А. Ведерниковае гуйгаа һэм.

— Хаанта засагай үедэ Шэтын трактаар декабристнуудые сүлэһэн гэжэ элдэб номуудһаа мэдэнэбди. Тэдэнэй ябаһан харгыгаар хаанай хуулитай эсэргүүсэһэн бусадшье хаатаршануудые сүлэдэг болоо һааб даа.

1864 ондо Белов, Шульга, Постников гэгшэ гурбан хаатаршад энэ багта бүлэгһоо таһаржа, Үдэ голые һамаржа гараад, тэрьедэшэһэн гэхэ. Тиихэ сагта Үдын, Хүрбын уһан гүнзэгы, ой модоннинь удхэн байһан тула харуулшадынь ехээр нэтэржэ бодэрэншьегүй, бэшэнээ туугаад харгыгаа үргэлжэлүүлһэн байгаа. Тэдэнэр эндэ байрлаһан, нүүдэл буряадуудтай хамтаржа, заримаиинь шуһаяа нилүүлһэн, һамга абаһан гэлсэдэг.

Тингэжэ тэдэнэр Хүрбэ голой адаг багта, Үдын нүгөө хажууда, хүн амитаһаа далда газарта, удхэн ой соо гэрнүүдые барижа һуурижаһан хадаа газар, уһан тухай һанаха аргань хаана байхаб даа. Урдань хура бороо татасатай, тэнгэридэ үүлэн бии болоходоол дуһалшаха жэшээтэй байһан гээшэ.

Манай һудаһан соо буряадай шуһан урдалсаһан байха гэжэ үбгэн абамни хэлэгшэ һэн, — гэжэ Мария Александровна үргэлжэлүүлнэ. — Тэрэ туулгажа ябагшадынь хаанай хуулида эсэргүүсэһэн зон байгаа юм гү, али юрын гэмтэд байгаа гү, мэдэнэгүйб. Энэ Хуушан-Хүрбын һуури табилсагшадэй нэгэн Белов гэгшын уг дамжуулһан Белых гэжэ фамилитай зомди. Би хадамда гарахадаа Ведерниковтэнэй нэрэдэ орохонби.

Хюрөөгүйгөөр, гансал һүхөөр баригдаһан гэр соо байдагаа һанадагби. Тойроод би байгша һэн. — гэжэ тус һүуринай эхи тебилсагшадай нэгэнэй угай болохо Мария Александровна удхалан хөөрөө һэн.

Хожомынь Онохойн леспромхоз тогтоогоод байха үедэнь гү, али хэды багтань юм, андэхи ой узуураараа һалгаагдажа, энэл эхэнэрэй нэгэхэн наһан соо хоохон сагаан тала болоһон ха.

Бэе бэеһээ дулдыланга байдаг байгаалиин жама ёһоной холбоо таһархадаа хура бороошье орохонь хомор болоо. Саг зуурын ашаг олохын түлөө байгаалиндаа дэншье һаа, эзэн бусаар, бодомжогүйгөөр хүнүүдэй хандадагынь элеэр харагдана ха юм.

1980-яад онуудай эхеэр Хүрбын туршалга-үйлэдбэринии ажахын тогтоходо, энэ алдуу заһахын тулада уһалуурнин системэ бүтээхэдээ олохон лэ миллионой гүрэнэй зөөри гаргашалһан байха. Тэдэ объектиуудэйнь нэгэн болохо бүлүүрнүүдээр уһа түридэг станцидань өрөжо, машинист Н. М. Белых гэгшэтэй хөөрэлдөө һэм.

— Хэр амжалтатай ажаллагдана гээшэб? — гэжэ асуухадамни.

— Манайтнай ажал үдэр бүр амжалтатай байгаа бээдэ даа, — гэжэ Николай Михайлович мэхэтэйхэнээр элеэбхилнэ. — Үдэр бүхэндэ үрдахи ажалаа хээд лэ байгдана гээшэ. Сорго хоолой соогуур уһанай нюууһаа 90 метр дээрэ газарта 8 атмосферэ дарасатай уһа бүлэжэл байдагбди. Тингэжэ эндэһээ олон модоной газарта байһан нуга сабшалаг, тариһан хартаабха, капуста уһалагдадаг юм.

Зунай эхеэр хүйтэрһэнэйнь хойшолон мүнөөшье хүрэтэр дабагдаа үды хэбэртэйгшэ. Агуу байгаалиимнай аяг зан манда мэдэгдэхэ бэшэ даа. Гэбэшье бидэ хүдэлжэл, арга шадалаараа оролдожол байна гээшэбди.

Дальбараануудые намартаа тоолодог гэлсэгшэ. Үбһэ хулһаяа, тариһан ургасаяа хуряахадань лэ, хабаадаһан ажалайнгай үрэ дүн харагдаха юм гээбы дахэнээ бэшэ, тэндэ хии тала руу уһаяа тоожуулжашье байһыень харана бэшэ гүбди даа, — гэжэ уһа бүлэдэг станциин моторист Николай Михайлович үгээ түгэсхөө һэн.

Дүнгөө согсолхо сагынь холо бэшэ болоо. Хуушан-Хүрбынхид үбһэндөө оронхой. Һайжаруулагдаһан бэлшээриндэ үнеэдээ адуулжа, һү һаалиндэ дээшэлүүлжэ эхилээ. Гэбэшье Хүрбын хамтын ажахынхид үнгэрэгшэ жэлэйн гээ дутуу дунданудые гүйсэд усадхажа, адууһа малдаа хүсэд хүрэхэ үбһэ тэжээл бэлэдхэжэ шадаха гү, али үгы гү, үшөол мэдэгдээгүй. Эндэ хүдэлмэришэн бүхэнэй хүсэл оролдолгоһоо, ажалайнь бүтээсэһээ дулдыдаха.

Т. НИМБУЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Бүлүүр станциин моторист Н. М. Белых. 2. Огород уһалагша И. И. Шитин.

Авторай фото.

252 МИЛЛИОН ҮШӨӨ ҮГТӨӨГҮЙ

(тоо, баримтанууд)

*** Республикын предприятинууд, эмхи зургаанууд 1992 оной эхиннһээ хойшо 2503,8 миллион тухэригэй ашаг олзо абаһан байха юм. Нёдондонойхиннһоо 5,5 дахин ехэ болоно. Ехэнхи хубиинь — 90,1 процентыень промышленна предприятинууд олоо.**

*** Промышленна предприятинуудай ашаг олзо нёдондонойхиннһоо 6,4 дахин ехэ болобошье, үйлэдбэрнингөө хэм хэмжээе тэдэнэр үдэр ерэхэ бүри бага болгоно. Тиимэһээ ашаг олзын урагалгада үнэ сэнгүүдэй ургалга горитой нүлөө үзүүлһэн зонда.**

*** Нарин сэмбэй мануфактура (683,3 миллион), «Забайкаллес» концерн (302,5 миллион), ЛВРЗ (188,6 миллион), Сэлэнгын ЦКК (139,7 миллион), Холбоолжоной шулуун нүүрһэнэй уурхай (89,2 миллион), мяханай «Улан Удэнский» комбинат (68 миллион), «Электромашина» завод (62,8 миллион), Джидокомбинат (60,7 миллион), асбоцем-хэрэгсэлнүүдэй Тимлюйн завод (58,3 миллион), Улаан-Удын кондитерска фабрика (47,6 миллион) тухэригэй эгээл ехэ олзо оршо оруулһан байха юм.**

*** «Бурятэнергын» 3-дахи ПБЗ (273,2 миллион), «Гусиноозёрская» шахта (2,6 миллион), авиапредприяти (24,7 миллион), ВСДЖ-гэй Улаан-Удын отделени (114,1 миллион), трамвайн управлени (11,4 миллион) тухэригэй эгээл ехэ гарзада ороо гэжэ тэмдэглэхэ шухала.**

*** Олон предприятинууд элдэб үнгын яла түлэжэ, олзо оршоёо бага болгоно. Жэшээлхэдэ, жэлэй эхиннһээ хойшо 16,3 миллион тухэригэй яла эдэнэртэ тохогдоһон байха юм.**

*** Саарһан мүнгэнэй хомор болоһонһоо, ехээр дутаһанһаа уламжалан, түлэгдөөгүй салин хүлһэнэй хэмжээн улам ургажал байна. Тингэжэ 252 миллион тухэриг зондо дутуу үгтөөд байна.**

БЭЛЭДХЭЛЭЙ ХҮДЭЛМЭРИ

КНР-эй Харбин хотодо үнгэргэгдэһэн Хитадай III яармагай хүдэлмэридэ заводой гурбан мэргэжэлтэд хабаадажа ерээ. Гадаадын ороонуудһаа 5 мянга гаран айлшад эндэ ерэһэн байна. Гадаадын экономическа ажал ябуулга эрхилхэ эрхэтэй болоһон Россин предприятинуудай түлөөлэгшэд олон байгаа. Станок түхеэрэлгэнүүдые, хүдөө ажахын машина, хүнгэн промышленностиин продукци, эмшэлэлгын түхеэрэлгэнүүдые болон бусад эд бараа Хитадай худалдаа наймаанай талаар нэгэдэмэл 7 делегаци дэлгээгээ.

«Мохэй» компаниин генеральна директор Вень Дэгунтэй заводой делегаци уулзажа, хэдэн шухала асуудал шиидхэжэ шадаа. Люстрэ, бра гэхэ мэтын продукци бүтээн гаргадаг хамтын предприяти байгуулха, торшер үйлэдбэрилхэдэ хэрэгтэй бүдөөр хангаха асуудалнууд шиидхэгдээ.

З. ШЕВЦОВА.

ТАРЯАШАДАЙ АЖАХЫНУУД ОЛОШОРНО

Манай Сэлэнгын аймаг дотор шэнэ таряашадай ажахынууд бии боложо, бүридхэлдэ абтаба. Тусхайлбал, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозһоо А. Н. Найданов, Сэлэнгын совхозһоо А. С. Никитин, П. М. Акулов, Б. Д. Хурулчиев гэгшэд гаража. өөһэдөө таряашадай ажахы эмхидхэжэ байна. Мүнөө дээрээ аймаг дотор 52 таряашадай ажахы тоологдоно.

С. ДАМДИНАЙ.

Багшын булан

БАНЗАРАЙ ХУБУУН ДОРЖИ»

6-дахи ХЭШЭЭЛ

Доржи Банзаров — ...ҮрҮҮнийн эрдэмтэн» ...Актова зал хуних... булэгөөр Һурагшадаа хэнэн дэлгэрэнгүйлсэхийн жишэлэн хэрэглэхэ), хэн... университедэйнь болон комиссийн ...ай хөрөөлэлгэ, Д. ...хай түрүү эрдэмтэн үгэнүүд тухай ...планшет «Доржи Доржи Банзаров ...ой эрдэмтэлэй хэ... ...ҮлтэЙ газетын ма... ...ан «Түрэл нютаг... ...долоской хэрэглэхэ. ...Түүхын түмэн зомгоохо Түбынь нэгэн болгоохо Зохёолшо хүнэй золынь лэ, Зоболон схэтэ замынь лэ! (Д. Улзытуев).

Дабталга.

I. 1) Шүлэгүүдээр мүрысөөн (эрдэм бэлиг, Һуралсал, Эхэ орон тухай шүлэгүүд).

2) Доржи Банзаровта оролой багшанарай үзүүлэн нулөөн тухай (1—2 Һурагшад хөрөөнэ).

Доржи Банзаров—Буряадай түрүүшын эрдэмтэн.

а) Һурагшадай «Актова зал хүнхинэбэ» гэһэн булэгөөр бэшэһэн дэлгэрэнгүй түсэб-конспект шагнаха (4—5 хүнэй хүдэлмэри).

б) Багша өөрынгөө дэлгэрэнгүй түсэб колосконоор харуулха.

в) Һурагшадай ба багшын түсэбүүдые зэргэсүүлгэ.

г) Үдхыень Һурагшадта түсэбөөр хөөрүүлгэ.

д) Доржи Банзаровай диссертаци ямараар сэгнэгдэбэб?

III. 1) Газетиэ материал дээрэһээ Доржи Банзаров тухай зүүн зүгые шэнжэлдэг ориенталист эрдэмтэдэй магтаалай үгэнүүдые Һурагшадаар уран зохидоор уншуулха.

2). Эрдэмтэн Савельевэй хэлэһэн үгэнүүд дээрэһээ...

Доржи Банзаровые ород эрдэмтэд хэр сэгнэдэг байгаа гэжэ һананабта? («Доржи Банзаровта докторско колпак үмэдхүүлээд, Европын ямаршье университедтэ заалгажа болохоор эрдэмтэнэ гэһэн үгэнүүдые һанагты).

3). Эрдэмтэн Григорьевой үгэнүүд.

4) Д. Банзаровай хурса бэлигтэй, түрэл арадтаа үнэн сэхэ, үстэн нүхэдтөө хүндэтэй, һайн һайхан шэнжэнүүдтэй байһыень элирүүлгэ.

IV. **Тобшолол.** Һурагшад, багша хэхэ.

V. **Даабари:** 1). Эхэ, эсэгэ, аханар, буряад арад, Буряад орон тухайнь үгэнүүдые роман соohоо олоод, бэллээл ерэхэ.

2). «Д. Банзаров—Буряадай түрүүшын эрдэмтэн» гэһэн темээ гэртээ һаин согсолоод, гуримшуулаад, бэллээл ерэхэ.

Доржи Банзаров — ...ҮрҮҮшын эрдэмтэн» ...Актова зал хүнхинэбэ» гэһэн булэгөөр Һурагшадаа хэнэн дэлгэрэнгүйлсэхийн жишэлэн хэрэглэхэ), хэн... университедэйнь болон комиссийн ...ай хөрөөлэлгэ, Д. ...хай түрүү эрдэмтэн үгэнүүд тухай ...планшет «Доржи Доржи Банзаров ...ой эрдэмтэлэй хэ... ...ҮлтэЙ газетын ма... ...ан «Түрэл нютаг... ...долоской хэрэглэхэ. ...Түүхын түмэн

7-дахи ХЭШЭЭЛ

1. Дабтаяга.

1) Эхэ тухай шүлэгүүдые уншалга.

2) «Доржи Банзаров —Буряадай түрүүшын эрдэмтэн» гэһэн темээр хөөрүүлхэ (1—2 Һурагшадаа).

II. Доржи Банзаров — түрэл арадтаа үнэн сэхэ хүбүүн. Һурагшадай гэртээ бэллэһэн багахан элидхэлиүүдые шагнаха.

Нимэ темэнүүдээр:

а) Доржын эхэ, эсэгэ тухайгаа бодолнууд.

б) Аханар тухайнь (Харагшан, Бадма).

в) Түрэл буряад ород, арад зон тухайгаа юун гэжэ бодоноб?

III. 1) «Түрэл нютаг» холо» гэһэн роман соohоо түүбрилэн уншалга. 328-дахи, 329-дэхи хуудаһанда Бадма Харагшан хөөр аханарайнь эльгэлэн бэшэг тухай хэлэгдэнэ.

2) Энэ бэшэг уншахадаа, Доржи аханар тухайгаа юун гэжэ бодоноб? Тэдэнь ямар зон болоо гэжэ һананабта?

IV. 1) Эхэ тухайгаа юун гэжэ бодоноб? Эхэсэ схээр һанаһыень ямар бодолнуудынь гэрэлэлгэб? Олоод уншаха. («...Эхынгээ ямархан дэгэлтэй хаанахаяа һууһыень гү, али ямар эдэ хэжэ байһыень бэшэхэл байгаа...»)

2) «Эхэ тухай дуусе» проигрыватель дээрэ табиха.

3) 365—366 хуудаһанда «Эхэ» мүнөө эхэмни юу өөжо нүүнабши?.. Яагаа хэгээнэбэ һаа, хайрата һайхан эхэмни гар соohоон һуунагүйл ёнотой».

Энэ хэһэг уншаад, Һурагшадта тобшолол хүүлгэхэ.

4) Аханар тухайгаа юун гэжэ бодоноб? Лимбоцыренов зайһанай ойро ябадаг болоhон Бадма аха тухайгаа юун гэжэ бодоноб? Харагшан ахань ямар хүн болооб?

V. Буряад ород, арад зон тухайгаа Доржи Банзаров саг үргэлжэ сэдьхэжэ ябадаг, түрэл арадайнгаа үнэн сэхэ хүбүүн байһыень гэршэлэһэн мүрнүүдые түүбэрилэн роман соohоо уншан хөөрэлдэлгэ.

Бүлэгүүд: «Түрүүшын бөө тухай домог», «Ногоон сайгаар ба бусад элэгээр хүлэлэлгэ», «Эхитэйшье, Һүүлтэйшье бэшэгэ.

Тобшолол: «...Хүн гээшэ ганцаал өөрыгөө үргүүлхын түлөө үхибүү түрэдэг бэшэ юм. Хүбүүмнай Банзар бидэ хоёрто эрлэмэйнгээ аша амасуулаагүйшье һаа, аха дүүдээ, арад зондоо амасуулаг лэ даа...» (437-дохи хуудаһан).

Даабари: 1) Сочиненийн түсэб табижа сэрэхэ: «Чимит Цыденламбаевай «Түрэл нютаг» гэһэн роман соohоо Доржи Банзаровай дүрэ».

2) Романай бүлэгүүдтэ тааруулан, зураг зуража асарха.

Р. ТҮНЖИНОВА,
Хэжэнгын 1-дэхи дунда һургуулийн багша.

АХЫН ЭХИНДЭ

Республикын та... ...Надежда Ар... Тулосоевна Түнхэ... ...ын соо танихагүй зон ...ха. Ажалай ветеран ...лэй туршада Хэрэ... ...х һургуулиа бурнаа ...ратура заахаһа ...гаалиа, буряад хэлэ хүгжөөхын тула нютагай хэлэнүүдһээ лекциэ бичжуулжа, арадайнгаа ёно заншалнууд тухай хөөрэжэ, заажа үгэдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Н. А. Тулосоева.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Аха, Түнхэн нютагуудаханхан урдаһаа нааша аха дүү хоёр шэнги байһан юм. Юундэб гэхэдэ, Аха нютагта ажаһуудаг хүн зоной олонхинни ут гарбалайнь, түрэл түүмэйнь эхин Түнхэн нютаг-ваа бишуу. Аха Түнхэн хоёрой ажалша малша, таряаша зоннине яваарньшье тоолохо болоо һаа, олонхинь нэгэл угай байха даа.

Энэ ушар халаа тэдэннинь ехэ дүтэ, танил тала болгоно гээшэ. Аха, Түнхэнэй хүн зон алишье сагта, илангаяа хүндэ хүшэр дайнай үедэ эбтэй эстэй байһан юм. Имагтал эхэнэрнүүд дайнай үедэ Туранһаа манай Аха руу шаргаар ашаа зөөдэг бэлэй. Энээнние хаанаһаа мэдэнэбши гэхэдэ, тэрэ үедэ миний эжы 4 мориды хүллэжэ, Монhоо ашаа зөөгшэ һэн. Тинхэдээл тэрэм Түнхэнэй ашааша эхэнэрнүүдээр танилсаһан байгаа. Миний хүнбүүн наһанайм һанаанда Шарзада һуухадамнай, Түнхэнэй Туран нютагһаа Сэрэн-Нядбад гэжэ нэрэтэй эжим хани эхэнэр ерэжэ, хонон үнжэн аилшалһаннинь ...үсын зоной үринэр, ашанар үргэлжэлүүлһээр. Ахын эхинэй эльбэг бэлшээрнүүдтэ хүрбэ Түнхэн нютагаймнай ажахынуудай олон тоото мал атарлан бэлшэдэг юм.

Һаяхан Ахын эхиндэ, хоёр аймаган хиидэ дээрэ һонинхолтой уулзалга болобо. Эндэ Ахын райсоведэй түрүүлэгшэ Н. Ж. Дабаев, Ахын гулваагай орлогшонор Д. Д. Наханщаков (хүдөө ажахын управленийн начальник), Б. Д. Шарастепанов, аймаган ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд М. Ж. Хаптагаев, С. Г. Бадмаев, Б. С. Габанов, Г. Д. Гармаев, Ч. С. Самбялов, Б. Х. Дондоков, Б. В. Балданов, Түнхэнһөө райсоведэй түрүүлэгшэ А. Д. Моглоев, хүдөө ажахын управленийн начальник В. С. Холхоев, Түнхэнэй совхозой директор, Буряад Республикын арадай депутат Н. С. М... Харбайгуудай таряашадай ажахын гүйсэдхэхы директор Б. Ш. Усеев, «Сибиряк» гэжэ таряашадай ажахын гүйсэдхэхэ директор, Буряад Республикын арадай депутат Ю. П. Седов (Юрий Павлович табиад онуудай һүүл багаар манай Аха нютагта ажалайнгаа зам эхилһэн юм), «Восточные Саяны» колхозой түрүүлэгшэ В. Б. Бузаев, «Маяк» гэжэ таряашадай ажахын гүйсэдхэхэ директор, эрдэмэй кандидат К. М. Дагаев хабаадаба. Тинхэдэ хүршэ Эрхүүгэй областийн Баяндай районой «Хоготовский» совхозой директор О. С. Харахинов уулзалгада байлсаа.

Уулзалгын үедэ хөөрэдөһэн үгэнүүд дотор хоёр аймаг энэ хүшэр хүндэ сагта хоорондоо эбтэй эстэй, бэе бэедээ аша туһатай байха гэһэн һанамжа гол һуури эзэлбэ. Жэшээлхэдэ, Анатолий Дамдинович Моглоев нигэжэ хэлэбэ:

— Бидэнэй хоорондо аха дүүгэй хани барисаан хэр ушаа нааша байгаа, байна, байханье. Энэ һайн һайхан хөөрэгые бидэнэй үринэр, ашанар үргэлжэлүүлхэ.

Энэ уулзалгаһаа урда тээ хоёр аймагай хүтэлбэрилэгшэд Мон тосхондо уулзаһан байгаа. Энэнь хоёрдохи уулзалга гэхэшэ.

Нимэ уулзалгануд болжол байхаар хараалагдана.

В. ГАЛСАНОВ.

Уран зохёолшо Б. М. Мунгоновой 70 жэлэй ойдо

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь августын 6, 7, 11-нэй номернуудта).

Тэрэ бэлэйгүйгөөр хаана холо харайхабши? Хабаран эхин һарын тэн болоошье һаань, эндэ үшөөл хүитэй, хүнһэсөө хүнтэрэл сайан хөбтэнэ ха юм. Бэлэйгүйгөөр гар дараба. Тиинээ тинтэрээ түмэр хапрсагаан һомо шэрэхэ хэрэгтэй. Яаха бэлэй? Покацкин энэ ажалһаа хулжаха гэжэ шиидэбэ. Цухэрынь һомотон хапрсагаа нилээдгүй олохоо модондо гансаараи шэрэл ябаба. Һүүлэн һүүлдэ хашараа гэшье, эсэдлшье ванхадаа, хапрсаг шэрэлсэхэ ондоо хүниие эрижэ, отделениигээ командирта хандаба. Опчинников уршагад гэжэ уурлаал, Покацкида гүйжэ ошоод хашхарба:

— Юундэ хапрсаг шэрэлсэнгүйбши?!

— Бэлэйгээ... гээжэрхёоб,— гэжэ хамсы руугаа гараа хэнэн Покацкин шэшэрэнэйнэн хоолойгоор үг-маг гүүэрбэ.

Энэ юрэ бусын ушар ротын командирта дуулдажа, тэрэнэй шангахан эмэдэ хүртэйэн Покацкин улаганажа ябаад, һомотой хапрсаг хоннoо шэрэн налирба. Нимэн сэдьхэлтэй Дондогин Покацкие хапрлажа, сэрэгэнигээ бөөлэй соо барижа ябаһан, эжыигээ нэхэнэн цоohоон һабар бээлэйс тэрээнэ үгэбэ.

Улангүй би Покацкиһаа жэшээ абажа, энэ, тэрэ элсэ хоолой зүйлнүүдэр хармаанайгаа мүнгэн оонортон, томо түхэреэн кировскэ час андалдажархибаб. Тулалдаан соогуур алуулшоо һаамни, балан чаншье хэрэгтэй бэшэ болохол даа гэжэ шэбшэбэб. Тинтээд Дондог үүригээ отделениигээ командирые урижа, хорото фашис дайсаниие түргэнөөр даран һүнөөхын түлөө нэгэ нэгэ хундага үргэн эдэлэбэбди.

Мешовск хотые үнгэрөөд, хасууритай, жодоотой нэгэ бүтүү ногоон ой соо үнжэхэ амарха гэжэ тогтобобди. Эндэ-нээ фронт одоолные ойрохон болоhой. Үхэр буугаар нэрсэ бүүлдахань толохоноор дуулдана. Ой дээгүүр агаарай тулалдаан боложо, хүрдэн түрлэн истребительнүүд пулемёдоор түшэгэнэсэ буудалдажа, һиналдажа ябаад, иншэ тиинээ эрьюусэлдэн эрьелдэн, урбалдан нинДэнэ.

Үглөөдэр үүр хираалха үеэр байлдаанда орохомнай. Түрүүшынгээ байлдаанда. Тэрээндэ һайнаар бэлдэхэ, амарха хэрэгтэй.

5. ТҮРҮҮШЫМНИ—ҺҮҮЛШЫМНИ ТУЛАЛДААН

Зай, үглөөдэр байлдаан! Намда түрүүшымни, һүүлшымни байлдаан...

Дайсанай авиациһаа хоргодожо, бүтүү ногоон ойн оёорто бүхэли үдэртөө хэбтэнэбди. Дондог бидэ хоёр гүнэгы саһан хүр соо нүхэ малтаад, жэжэхэй гэшүүнэ, мүшэр суглуулха утаагүй жаахан гал түлээд, саһан хана түшэн налайлдажа, гараа хүлшөөн дууража һуунабди. Хааяа нюдэеэ онгойлгожо, галаа заһаад, түрэл Забайкалияа һанажа, энэ, тэрэ юумэн тухай яаралгүйхэн хөөрөлдэнэбди. Тинхэдээ юрэдөө гайхалтай юм, үглөөдэрэй тулалдаан тухай оройдоо нэгэшье үгэ дуугаралсанагүйбди. Гансал тэрээн тухан зосоогоо боложо һуубашье, хэмнайшье тиимэшүү юумэ хэлэхэсэ зүрхэлиэгүй хэбэртэй.

Тиигэнээр байгарнай үдэ боложо, походно кухиниһаа шүлэ каша хоёрые асаржа эдибэбди. Һүүлдэнь сай асараад, колбаса шорлон шаража байжа сайлабабди. Юрэдоол, яаала һайнаар эдэлэбэбди. Эдэлһэнэй һүүлдэ би номоо барибаб, нүхэрин дураяа гуримшуулаад, бэллээл ерэхэ.

Тиигэнээр хаана холо харайхабши? Хабаран эхин һарын тэн болоошье һаань, эндэ үшөөл хүитэй, хүнһэсөө хүнтэрэл саһан хэбтэнэ ха юм. Бэлэйгүйгөөр гар дараба. Тиинээ тинтэрээ түмэр хапрсагаан һомо шэрэхэ хэрэгтэй. Яаха бэлэй? Покацкин энэ ажалһаа хулжаха гэжэ шиидэбэ. Цухэрынь һомотон хапрсагаа нилээдгүй олохоо модондо гансаараи шэрэл ябаба. Һүүлэн һүүлдэ хашараа гэшье, эсэдлшье ванхадаа, хапрсаг шэрэлсэхэ ондоо хүниие эрижэ, отделениигээ командирта хандаба. Опчинников уршагад гэжэ уурлаал, Покацкида гүйжэ ошоод хашхарба:

— Юундэ хапрсаг шэрэлсэнгүйбши?!

— Бэлэйгээ... гээжэрхёоб,— гэжэ хамсы руугаа гараа хэнэн Покацкин шэшэрэнэйнэн хоолойгоор үг-маг гүүэрбэ.

Энэ юрэ бусын ушар ротын командирта дуулдажа, тэрэнэй шангахан эмэдэ хүртэйэн Покацкин улаганажа ябаад, һомотой хапрсаг хоннoо шэрэн налирба. Нимэн сэдьхэлтэй Дондогин Покацкие хапрлажа, сэрэгэнигээ бөөлэй соо барижа ябаһан, эжыигээ нэхэнэн цоohоон һабар бээлэйс тэрээнэ үгэбэ.

Улангүй би Покацкиһаа жэшээ абажа, энэ, тэрэ элсэ хоолой зүйлнүүдэр хармаанайгаа мүнгэн оонортон, томо түхэреэн кировскэ час андалдажархибаб. Тулалдаан соогуур алуулшоо һаамни, балан чаншье хэрэгтэй бэшэ болохол даа гэжэ шэбшэбэб. Тинтээд Дондог үүригээ отделениигээ командирые урижа, хорото фашис дайсаниие түргэнөөр даран һүнөөхын түлөө нэгэ нэгэ хундага үргэн эдэлэбэбди. Гансал тэрээн тухан зосоогоо боложо һуубашье, хэмнайшье тиимэшүү юумэ хэлэхэсэ зүрхэлиэгүй хэбэртэй.

Тиигэнээр байгарнай үдэ боложо, походно кухиниһаа шүлэ каша хоёрые асаржа эдибэбди. Һүүлдэнь сай асараад, колбаса шорлон шаража байжа сайлабабди. Юрэдоол, яаала һайнаар эдэлэбэбди. Эдэлһэнэй һүүлдэ би номоо барибаб, нүхэрин дураяа гуримшуулаад, бэллээл ерэхэ.

Тиигэнээр хаана холо харайхабши? Хабаран эхин һарын тэн болоошье һаань, эндэ үшөөл хүитэй, хүнһэсөө хүнтэрэл саһан хэбтэнэ ха юм. Бэлэйгүйгөөр гар дараба. Тиинээ тинтэрээ түмэр хапрсагаан һомо шэрэхэ хэрэгтэй. Яаха бэлэй? Покацкин энэ ажалһаа хулжаха гэжэ шиидэбэ. Цухэрынь һомотон хапрсагаа нилээдгүй олохоо модондо гансаараи шэрэл ябаба. Һүүлэн һүүлдэ хашараа гэшье, эсэдлшье ванхадаа, хапрсаг шэрэлсэхэ ондоо хүниие эрижэ, отделениигээ командирта хандаба. Опчинников уршагад гэжэ уурлаал, Покацкида гүйжэ ошоод хашхарба:

— Юундэ хапрсаг шэрэлсэнгүйбши?!

— Бэлэйгээ... гээжэрхёоб,— гэжэ хамсы руугаа гараа хэнэн Покацкин шэшэрэнэйнэн хоолойгоор үг-маг гүүэрбэ.

Энэ юрэ бусын ушар ротын командирта дуулдажа, тэрэнэй шангахан эмэдэ хүртэйэн Покацкин улаганажа ябаад, һомотой хапрсаг хоннoо шэрэн налирба. Нимэн сэдьхэлтэй Дондогин Покацкие хапрлажа, сэрэгэнигээ бөөлэй соо барижа ябаһан, эжыигээ нэхэнэн цоohоон һабар бээлэйс тэрээнэ үгэбэ.

Улангүй би Покацкиһаа жэшээ абажа, энэ, тэрэ элсэ хоолой зүйлнүүдэр хармаанайгаа мүнгэн оонортон, томо түхэреэн кировскэ час андалдажархибаб. Тулалдаан соогуур алуулшоо һаамни, балан чаншье хэрэгтэй бэшэ болохол даа гэжэ шэбшэбэб. Тинтээд Дондог үүригээ отделениигээ командирые урижа, хорото фашис дайсаниие түргэнөөр даран һүнөөхын түлөө нэгэ нэгэ хундага үргэн эдэлэбэбди.

Мешовск хотые үнгэрөөд, хасууритай, жодоотой нэгэ бүтүү ногоон ой соо үнжэхэ амарха гэжэ тогтобобди. Эндэ-нээ фронт одоолные ойрохон болоhой. Үхэр буугаар нэрсэ бүүлдахань толохоноор дуулдана. Ой дээгүүр агаарай тулалдаан боложо, хүрдэн түрлэн истребительнүүд пулемёдоор түшэгэнэсэ буудалдажа, һиналдажа ябаад, иншэ тиинээ эрьюусэлдэн эрьелдэн, урбалдан нинДэнэ.

Үглөөдэр үүр хираалха үеэр байлдаанда орохомнай. Түрүүшынгээ байлдаанда. Тэрээндэ һайнаар бэлдэхэ, амарха хэрэгтэй.

5. ТҮРҮҮШЫМНИ—ҺҮҮЛШЫМНИ ТУЛАЛДААН

Зай, үглөөдэр байлдаан! Намда түрүүшымни, һүүлшымни байлдаан...

Дайсанай авиациһаа хоргодожо, бүтүү ногоон ой оёорто бүхэли үдэртөө хэбтэнэбди. Дондог бидэ хоёр гүнэгы саһан хүр соо нүхэ малтаад, жэжэхэй гэшүүнэ, мүшэр суглуулха утаагүй жаахан гал түлээд, саһан хана түшэн налайлдажа, гараа хүлшөөн дууража һуунабди. Хааяа нюдэеэ онгойлгожо, галаа заһаад, түрэл Забайкалияа һанажа, энэ, тэрэ юумэн тухай яаралгүйхэн хөөрөлдэнэбди. Тинхэдээ юрэдөө гайхалтай юм, үглөөдэрэй тулалдаан тухай оройдоо нэгэшье үгэ дуугаралсанагүй

соёлой hонин

АЛДАРТА ОЙДОО БЭЛДЭХЭМНАЙ

Зүнайнгаа гастролиин үедэ Захааминай, Зэдын аймагуудай ажалшадта манай театрай бүлэг артистнууд айлшалжа, концерт-наада харуулжа ерэнэн байна. Дулгар Доржиевагай зохёоhон «Мүнгэн хутага» гэhэн зүжэгтэ хүдөөгэй ажалшадые урижа, бэлиг шадабаряа харуулбабди. Зүжэгэй гол ролынуудта Россин Федерацийн габьяата артист Георгий Бутуханов, Буряад Республикын арадай артистка Сэрэмжээ Уладаева болон бусад наадаа.

Зүжэгhөө гадна, hонирхолтой концерт-наада харагшадай үзэмжэдэ дурадхаабди. Олондо мэдээжэ дуушан, арадай болон мүнөө үеын дуунуудые ханхинуулдаг арадай артистка Сэрэмжээ Уладаева халуунаар уттагдаба. Ринчин Бадмаев, Баяр Эрдынеев гэгшэдэй «Дамдин лама» гэhэн зүжэгтэ гое hайхан дуугаараа (Ярууна тухай урданай дуугаараа) мэдээжэ болоhон, олондо hайшаагдаhан республикын габьяата артистнууд Дамба-Дугар Бочиктоев, Баяр Будаев, артистка Дарима Дамдинова гэгшэд концертдэ эдэбхитэйгээр хабаадуулажа, худоогэй зонис баясуулhан байна.

Эдэ аймагуудта болоhон Сурхарбаанай hайндэрнүүдтэ манай бүлэгэй артистнууд эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадажа, ураа болигээ дэлгэбэ. Арадай дуушад Сэрэмжээ Уладаева, Дамба-Дугар Бочиктоев болон бусад артистнууд бэлиг шадабаряа гэршэлбэ, аялга дуугаа зорюулба.

Мүнөө намар түрэл театрайнгаа 60 жэлэй ойе нэрэтэй түрэтэйгөөр уттаха манай коллектив амаржа байна.

Ч. ГУРУЕВ.
Буряад Республикын габьяата артист.
Улаан-Удэ.

АРАДУУДАЙ ЗАНШАЛТА УРЛАЛ

Улаан-Удын этнографическа музейн Никольско hүмэ дотор «Байгал шадархи арадуудай заншалта урлал» гэhэн выставкэ нээгдэбэ. 19-дэхи зуун жэлhээ эхилээд, мүнөө үе хүрэтэр арадай уран бэлигтэнэй бүтээлнүүд энэ выставкэдэ табигданхай.

Эндэ зүүн, баруун буряадуудай, шэмээшэгүүдэй, ортоной хэр угhаа хойшо хэрэглэжэ ябаhан гэр бараанай зүйлнүүд, хубсаhа хунар, гоёолто шэмэглэлнүүд, морниой зэр зэмсэг, хибэсүүд, гобеленүүд болон бусад табигданхай.

Выставкэдэ табигдаhан зүйлнүүд соо алта, мүнгөөр бүтээhэн, оёhон, модон дээрэ hиилэhэн, түмэрөөр шудхаhан хэрэгсэлнүүд олон. Шэнээр нээгдэhэн выставкэ этнографическа музейн жасаhаа шэлэгдэн абтаhан байна. Мүнөө үедэ тус музейн эмхидхэhэн нэгэ выставкэнь Францида, нүгөөдэнь Монголдо жэлhээ үлүү саг соо харуулагдана гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Шэнэ выставкые тус харалгын директор Бато Бадмаевич Балдоржиев эмхидхэн зохёоhон байна.

Б. БАДМАЕВ.

ЮРЫН ЛЭ МЭРГЭЖЭЛТЭД ААД...

Исай Калашниковай нэрэмжэтэ «Время» гэhэн уран зохёолой нэгэдэл шүлэгүүд болон рассказуудай суглуулбари хэблэжэ, аймагайнгаа үргэн олон уншагшадые урмашуулба.

Мухар-Шэбэрэй аймагай шүлэг, рассказуудые бэшэдэг авторнуудай зохёолнууд суглуулбари соо оруулагдаа. Тэдэнэйнь дунда Хара-Шэбэрэй hү haалиин фермын haалишан Наталия Варфоломеева, хэлхеэ холбооной узелай худэлмэришэн Николай Потрачков, аймагай архитекторнүүдэй инженер Дмитрий Федотов, аймагай газетын фотограф Николай Пономошнов, Октябрьска hуурнай дунда hургуулиин багшанар Татьяна Иванова, Светлана Кобылкина, журналист Василий Жаркой болон бусад зохёолнууд оруулагдаhан байна. Суглуулбариин редактор Надежда Карлова нютагайнгаа юрын мэргэжэлтэдэй бэшэhэн зохёолнуудые суглуулжа, олоной үзэмжэдэ табиhаниинь hайшаалтай.

В. ШИРДАРМАЕВ.

Монгол туургата залуушуулай болон студентнэрэй уласхоорондык 2-дохи фестиваль hаала hонирхолтойгоор үнэргэгдөө гэжэ тэмдэглэхээр.

«Тоонто», «Байгалай долгинууд», «Вдохновение» гэhэн арадай ансамблыууд, «Лора-мода» гэhэн Лариса Дагдановагай ударидадаг театр фестиваль нээлгэ дээрэ баярай оршон байдал тогтоогоо.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Соведүүдэй талмай дээрэ болоhон баяр ёололдэ Монголой делегацийн гэшүүд; Буряадай оперо болон баледэй театрай тайзан дээрэ «Дунгар» гэжэ этно-шоу театрай басагад Зүүн зүгэй hайхан хатар харуулжа байна.

С. БАЛДУЕВАЙ фотозурагууд.

БАЯН-ХОНГОРОЙХИД АЙЛШАЛХАНЬ

Хүршэ Монгол ороной Баян-Хонгор нютагай соёлшод хүгжэмтэ-драмын театрай артист, мишин нүхэр Жарантайн Болд Буряад орон айлшалжа ерээ. Тус театрай коллектив мүнөө хүдөөгэй ажалшадые соёлой талаар хангажа байна. Коллективэй репертуарта хоёр зүжэг, концерт-нааданай программа оруулагданхай.

Жэшээлбэл, Цэрэндаризавай зохёоhон «Заяа дарсан сүүдэр» (Заяа дараhан hүүдэр») гэhэн зүжэг харуулагдана. Энэ зүжэгтэ Болдын бага хүбүүн, 7 наhатай Эрдэнэгүрэн гол ролие наададаг юм. Ехэ мүнгэнэй түлөө хүн түхэлөө алдаhан, хуби заяагаа гээhэн, уялгаяа мартаhан хүнүүд тухай хөөрэhэн энэ зүжэг олоной hонирхол үүсхэнэ.

Энэ зүжэгтэ бэлигтэй артистнууд Нарантуяа, Даваасүрэн, Энхболд, Базаргуайн гэгшэд бэрхээр наададаг байна. «Учиртан гурбан толгой» гэhэн мэдээжэ зүжэгтэ дуулаhан Болдбаатар тусхай шагналда хүртэhэн юм. Бэлигтэй дуушан Доржсүрэн урданай дуунуудые утаар татан ханхинуулдаг байна.

Харилсаа холбоотой болоhон Кабанскын аймагай ажалшадта баян-хонгоройхид байгша оной августын 24-дэ айлшалжа ерэхээ бэлдэжэ байнхай. hонин концерт-наада харуулха зорилготой. Баян-Хонгорой соёлшод Кабанскын аймагай хүн зондо бэлиг шадабаряа гэршэлхэ, зүжэг наадаяа харуулхаяа ерэхэнь гэжэ мэдээсэнэбди. Хүршэ ажаhуудаг Монгол ороной Баян-Хонгор нютагай соёлшодто, артистнуудта hонирхолтой гастрольнуудые хүсэнэбди.

В. ЦЫБИКОВ,
Улаан-Удэ хотын 37-дохи hургуулиин багша.

РИМБҮҮШЫН АЙЛАДХАЛ

Аймагай захиргаанай, буддын шажанда hүзэгтэйшүүлэй зүгhоо, мүн Түнхэнэй национальна паркын урилгаар Хиталай болон Тайваниин бүхы 35 hүмэ, дасангуудые төлгойлогшо гэгээн түрэлтэ Римбүүшэ Ламчен КылиО, тэндэхи буддын шажантанай гэгээнтэй, ниитын вице-президент Манг. Бу-Фан хоёр манай нютаг аяншалба. Римбүүшын шаби Даша лама, Санкт-Петербургын дасанай шэрээтэ, гэлэн Данзан Хамбазан, Балдан лама, Петербургын дасанай хубараг Монлам, Санкт-Петербургын буддын шажантанай нэгэдэлэй секретарь Намжилма (Зоя Мучкуева) гэгшэд эдэ хоёр үндэр айлшадай газаршад боложо ерэлсээ юм. Үндэр түрэлтэ айлшад аймагтамнай гурбан үдэрэй туршада ябахаар хараалhан аад, үдэрhөө үлүүтэйхэн соо байгаад бусаа hэн. Юуб гэбэл, Санкт-Петербургhаа болон Шэтэhээ агаарай онгосоор наашалха болоходоо, сагай уларилhаа боложо haаташоо.

Нэн түрүүн гэгээн түрэлтэ Римбүүшэ Ламчен КылиО манай үзэсхэлэнтэ hайхан хада уулануудаар, гол горхонуудаар, ой тайгаар, баян дайдаар сэдьхэлээ хаhан баясаа ха. Хоёрдохёор, арад зоной сэдьхэлээ арюудхан, бурхан hүзэгтөө гэдэргээ эрьежэ байhан байдал, аймагаймнай дэбисхэрэн Национальна парк болгон хубилгадаhан ушар — эдэ бүгэдэ үндэр түрэлтын анхаралые наашань залаа ха. Байгаалиин, этнографическа, соёлой, бурхан шажанай асуудалнуудта хүн зон ямараар ханданаб гэжэ адаглан hонирхоо.

— Аймагай захиргаанай толгойлогшод маанадые — Буддын шажанай түлөөлэгшэдые — тон хүндэ ямбатайгаар уттажа абаа. Мүн тэдэнэй холээшээр, энэ hайхан үзэсхэлэнтэ байгаалитай орон дайдаяа экологическа, этнографическа талаhаань аршалан хамгаалха ажал ябуулжа байдаг юм байна.

Эндээ Национальна парк байгуулhантнай тон hайшаалтай. Иигэжэ аймагай, республикын, Россин олонитэ болон захиргааануд хамтарбал, эм домто олон аршаан булагуудтай орон нютагай байгаали хамгаалагдахань гамжаггүй гэжэ найдалтай. Буддын шажанай сэсэн hургаал хадаа маанадые, хүнүүдые, тойрожо байhан байгаали, ан арьяатад, хорхой шумуул болон бусадые гамнаха, арьбалха гэжэ hургадаг. Нимэ hургаалые зэбсэг болгон абажа, ерээдүйн үеэнинь энэ талаар хүмүүжүүлхэнь шухала, — гэжэ тэрэ түүрэгээ hэн.

Нээрээшье, гэгээн түрэлтэ Римбүүшэ Ламчен КылиО вице-президент Манг-Бу-Фан хоёр соёлой болон экологическа лицей нээхэ дурадхал оруулаа. Нимэ лицей нээхэ хэрэгтэ туhа үзүүлхэ байhанаа тэдэнэр мэдүүлээ. Каяар Буддын шажантанай түб болохо Түбэдэй hасада манай хоёр хүүгүд хоёр hарын туршада ябажа, мэргэжэлээ дэзшэлүүлээ. Хубараг Монлам ба Балдан лама хоёр тиншэ аяншалжа, мүнөө үеын харгы нээбэ гээшэ. Гомбожаб Цыбиков hээ хойшо Буряадай түлөөлэгшэд тиншэ ошоогүйшье байжа магад. Саашадаашье нүгөө түлөөлэгшэд ошохо аргатай болобо. Тэндэhээ буддын шажанай үндэр түлөөлэгшэд түбэд ёhоор хүнүүдые аргалдаг эмшэд, мүн бэшэшье мэргэжэлтэд наашалжа, дүй дүршэлөө хубаалдалсаха. Аймагай захиргаанай гулваа Н. Б. Манзаевай кабинет соо болоhон хөөрэлдөөнэй үедэ нимэ дурадхалнууд оруулагдаhан байна. Национальна паркын, нютаг нютагуудай түлөөлэгшэд энэ уулзалгада хабаадаа.

Гэгээн түрэлтэ Римбүүшэ Ламчен КылиО, газарша ябаhан ламанар Хэрэнэй, Хоймороой дасангуудта хурал хураhанаанигаа hүүлдэ Аршаан курортдо, пионернуудэй лагерьта орожо, хагажа гараhан байна.

Хоёр жэлэй урда тээ манай Түнхэндэ гэгээн түрэлтэ, Улаан малгайтанай Үндэр Лама Римбүүшэ Камтул ерээ hэн. Олон жэлэй туршада Далай Ламын орлогшоор ажаллаhан юм. Тэрэ сэёлой болон галаадын холбооной хэрэгүүдые ударидадаг hэн. Нишэ айлшалхадаа, Хэрэнэй, Хоймороой, Ахын, Бурхан Баабайн дасангуудые арамнайлhан памтартай. Эдэ хоёр гэгээн түрэлтэ Римбүүшэ хоюулан түбэд ёhоор хүнүүдые аргалха талаар үндэр ехэ мэргэжэлтэд байна. Римбүүшэ гэжэ үгэ хадаа амнды Бурхан гэжэ тайлбарилагдадаг

Наашаа, манай Буряад Республикада, Түнхэн нютагтамнай буддын шажанай үндэр түрэлтэнэй анхаралаа хандуулжа эхилhэниинь ехэ удха шанартай, хүн зоной шажан мүргэлэй сэсэн hургаалаар хүмүүжүүлгэдэ нүлөөтэй. Үзэсхэлэн hайхан байгаалияа, орон дайдаяа, хүн зоноо хамгаалхада аргагүй аша туhатай гэжэ hанагдана.

Ж. ЮБУХАЕВ.
Түнхэнэй аймаг.

Туhатай зүбшэл

АЛИМ ЖЭМЭСЭЙ ЭЛБЭГТЭ

Мүнөө үедэ дэлгүүртэ, магазинуудта овощ, алим жэмэс элбэгжэжэ, тиин бэедэ тон ехэ аша туhатай витаминуудые хэрэглэжэ эхилээбди. Тинхэдэ үбшэнтэй тэмсэхэ хүсэ шадалтай болонобди. Зүгөөр зарим ушарта хүндэ туhа хэхэгүй, харин тодхор хэжэ, үбшэндэ дайруулжа болохо байhан тухайнь мэдэхэ ёнотойбди.

Тиимэhээ овощ, алим жэмэсэй хүндэ ямар аша нүлөөтэй байhан, мүн ямар хоро хүргэхэ, хүнэй ямар органдо муу нүлөө үзүүлхэ байhан тухайнь тобшо тэдыгээр хөөрэжэ үгэхэмнай.

Барааг, мөөгэнүүд хүнэй досоо ехэ удаан болбосордог, тиимэhээ хото муутай, эльгэ, бөөрэсэ үбдэдэг хүндэ хорюултай юм.

Горчица ,перец хоёр бөөрэдэ муутаар нүлөөлдэг байна.

Сагаан капустын шүүhэн hүлhэ ехээр гаргадаг юм. Гастрит үбшэнтэй, мүн хотын шархатай хүн хахад стакан капустын шүүhэ үдэрэй гурба дахин эдеелхынгээ урда тээ 2—3 долоон хоног соо уубал; ехэ туhатай байха.

Хартаабха эдихэдэ, бөөрын, зүрхэ hудаhанай үбшэнтэй хүндэ ехэ hайн юм. Ехээр шараа бусалдаг хүн түүхэй хартаабхын шүүhэ ууха ёhотой.

Морхооб саг үргэлжэ эдибэл, ехэ hайн байха. Илангаяа хоргосhо хатадаг, бөөрэдөө гү, али hүлhэндөө шулуутай хүндэ ехэ туhатай юм. Зүгөөр хотын шархатай, нарин гэдэhэнэй үбшэнтэй (колит) хүн морхооб эдихэгүй.

Шанагдаhан свекло, тэрэнэй шүүhэн, мүн тыквэ хоргосhо хатадаг, шээhээ баридаг хүнүүдтэ ехэ туhалдаг байна.

Редькэ, редис хадаа эдеэ хоол буйлуулгада ехэ туhатай овощ мүн. Редькэ эдихэдэ, hүлhэ, шээhэ ехээр гаргадаг, тинхэдэ бэедэ үлүү болоhон холестериной зүйлнүүдые бэеhээ гаргадаг юм. Зүгөөр хотын шархатай, гастридай, эльгэнэй, бөөрын үбшэнүүдтэй, подагратай хүндэ эдэнине эдихэнь хорюултай. Мүн **hонгиношье** баhал вимэ шэнжэтэй.

Укроп эдихэдэ, шээhэ, hүлhэ ехэ болгодог, hалхи хиитэй хүндэ туhатай, мүн хоргосhо хатаhан хүндэ hайн.

Яблока хүнэй бэедэ тон ехэ туhа нүлөө үзүүлдэг. Тодорхойлбол, бэеhээ шээhэнэй кислота гаргадаг. Гашуубтар яблокань диабет үбшэнтэй, дэн ехээр таргалhан хүнүүдтэ туhатай.

Харин амтатай яблока шуулуутай бөөрэтэй, подагра үбшэнтэй хүнүүдэй эдихэдэ hайн.

Өгөөл ехэ «С» витаминтай **үхэр нюдэн** ехэ аша туhатай үбшэнтэй тэмсэхэ хүсэ шадал бэедэ елгодог. Хүнэй бэедэ үлүү болоhон шээhэнэй кислота гаргадаг.

Виноград, үзэм эдихэдэ, илангаяа подагра үбшэнтэй хүндэ тон ехэ аша үзүүлдэг байна.

Арбуз мүнөө магазинуудта элбэг. Шулуутай (бөөрэдөө, эльгэндээ) хүнүүд, мүн зүрхэнэй, hудалай үбшэнтэй зон арбуз эдихэ ёhотой гэжэ мэдэхэ болонобди.

Ойдо ургадаг **гүлзөөргэнэ** хадаа зүрхэ, эльгэ, бөөрэ муутай хүндэ ехэ хэрэгтэй, туhатай юм. Үшөө тинхэдэ hүлhэнэй үбшэнтэй, ехэ шуhанай даралтатай (давленитэй) хүндэ, подагра үбшэнтэй зондо энэ жэмэс эдюулхэдэ, туhатай байдаг гэжэ онсолмоор. Харин гүлзөөргэнын цабшаha бусалгаад, эльгэ, бөөрэдөө шулуутай хүндэ уулгахада hайн юм.

Малина (зэдэгэнэ) халуунтай хүндэ туhалдаг, тинхэдэ шээhэнэ хаагдадаг хүндэ ехэ hайн. Зүгөөр подагра үбшэнтэй, бөөрэ муутай хүн эдихэ ёhогүй.

«Өөhэдөө бэеэ эмшэлнэбди» гэhэн Маргарита Федотовагай брошюраhаа абтаба.

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

Республикада мелиоративна комплексын байгуулагдаhаар 40 жэлэй ойдо. «Тэрэ зандань үлөөхэ»—З. Тэлинэй тэмдэглэл.

«Бурятия» газетын ниитын приемнодо. «Юрын бэшэ эцэ жэжэ бужа юумэн»—Т. Жимбуевагай тэмдэглэл.

Үдэрэй үзэгдэл. «Үгэрсэ эдеэ hаа даа...»—Н. Горкушын тэмдэглэл.

Монгол туургата залуушуул болон оюутадай уласхоорондык фестиваль. «Долоон далайн түлөөлэгшэд»—Э. Намсараевагай тэмдэглэл. «Бидэ хахасанагүйбди»—Д. Коркиной, Ц. Цыренжаповай фоторепортаж.

Олимпиада тухай.

Хүнэй хуби заяан. «Тингэжэ Сибирьтэ нютагжаhан хүм...»—дайнай ветеран А. Ковалевой зураглал.

Сагааруулагдаhан нэрэнүүд.

Сопосхолнууд, мэдээсэлнүүд.

Barcelona'92

ДҮҮРЭХЭ ТЭЭШЭЭ ТЭМСЭЛ УЛАМ ШАНГАДАНА

БАРСЕЛОНО. (ИТАР-ТАСС). XXV Олимпийн наадануудай дүүрэхэ дүталхэдэнь, спортын элдэб зүйлнүүдээр улам шанга тэмсэл боложо, эгээл hайн hорилго бэлэдхэлтэй, түрүү арга дүрэтэй командануул, спортсменүүд илалта туйлажа, хүн бүхэнэй Олимпийн наадануудай чемпион болохо гэhэн хүсэлынь бэелнэ. Теэд Олимпиадын чемпион болохо гээшэ спортсмен бүхэндэ бүхы наhан соогоо hанажа, хүсэжэ ябаhан хэрэгынь ха юм даа.

ХУНГЭН АТЛЕТИКЭ. Эндэ 40 гаран комплект медальнуудта хүртэхын түлөө урилдаанай харгынууд дээрэ, харайлгын болон шэдэлгын секторнуудтэ дэлхэйн элдэб түбинүүдэй оронуудай «спортын хатанай» түлөөлэгшэдэй хоорондо hонирхолтой, шанга тэмсэл болоhон байха юм. Эндэ hанаа заяанда ороогүй, хүлеэгдээгүй ушарнуудшье тохёолдоhон байнон түлөөлэгшэ Берир 8 минута 08,84 секунда саг харуулжа, илалта туйлаба. Эдэ зүйлнүүдтэ манай ороной түлөөлэгшэд хабаадаагүй.

ВОЛЕЙБОЛ. Эхэнэрнүүдэй дунда СНГ-гэй болон Кубын суглуулагдамал командануул түгэсхэлэй мүрысөндэ хабаадахадаа, гое hайханаар наадажа, суглараг шадые hонирхуулаа. Эндэ түлөө наадаа. hүүлэй жэлнүүдтэ волейбол наадаhай бүхы дэлхэй дээрэ үргэнөөр хүгжөөгдэжэ байhые мүрысөөч харуулба. Урда, тээнь шалгардаг байhан СНГ-гэй, США-гай, Кубын, Японой, Хитадай волейболистнуудаа мэргэжэл шадабаряараа заринь тэды хойшоо түргидоо.

БАСКЕТБОЛ. Эрэшүүлэй бүлэгтэ США-гай суглуулагдамал командатай тээм тэрээ наадаха арга шадабаритай баскетболистнууд олдобогүй. Ушарынь юуб гэхэдэ, Холбоото Штадуудай мэргэжэлтэ баскетболистнууд яаха аргагүй булюу hайн арга дүрэтэй, мэргэжэл шадабаритай байhанаа харуулжа, Олимпийн наадануудай чемпионууд болобо. Эхэнэрнүүдэй бүлэгтэ түгэсхэлэй уулзалгада СНГ-гэй болон Хитадай командануул хабаадаhан байгаа. Эндэ Хитадай баскетболист басагадай мэргэжэл шадабаряа эрид дээшэлүүлhыень онсолон тэмдэглэлтэй. Тэдэнэр Азийн түбинэ наадануудай гурба дахин чемпионууд болоhон байна. Түгэсхэлэй наадандa Хитадай баскетболист басагад бүхы арга хабаяа гаргабашье, 66:76 тоотойгоор шүүгдэжэ, мүнгэн медаляар шагнагдаа. Эндэ манай ороной баскетболистнууд бүхы уулзалгануудаа hайнаар үнэргэжэ, түрүү hуури эзэлхэл choopoo эзэлбэ.

ФЕХТОВАНИ. hэлмээр мүрысөөндэ СНГ-гэй болон Венгрийн командануул уулзахадаа, манай ороной түлөөлэгшэдэй илалтаар дүүрэhэн байха юм—9:5. hүүлшын уулзалгада манай ороной суглуулагдамал командын эгээл залуу гэшүүн—19-тэй Саша Ширшов Венгрийн спортсментэй тулалдахадаа, 4:0 тоотойгоор шүүжэ, командаяа түрүү hуурида гаргаба.

hЭЛЮҮРДЭЛГЫН СПОРТ. Энэ зүйлөөр мүрысөөнүүдтэ Германийн суглуулагдамал команда hайн hорилго бэлэдхэлтэй байhанаа харуулаа. Италийн, Венгрийн, Францийн, Великобританийн болон бусад оронуудай суглуулагдамал командануул түрүү hуурипуудые эзэлhэн байха юм.

СНГ-гэй спортсменүүд хоёрхоёроороо каноэгээр hэлюө урдэхэдээ, илалта туйлажа, Олимпийн наадануудай чемпионууд болобо.

ФУТБОЛ. Спортын энэ зүйлөөр мүрысөөнүүд харагшадай дура илангаяа ехээр татадаг гэшэ. 10 гаран команда соohоо Польшын болон Испанийн командануул шалгаржа, түгэсхэлэй наадандa гараа hэн. Түгэсхэлэй мүрысөөнэй гол саг соо—90 минутын туршада алиниинь шье булижа шадабагүй. Имагтал нэмэлтэ сагай үгтэхэдэ, талмайн эзэд тоо нээжэ, түрүү hуури эзэлбэ

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б. М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнуудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэhэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үилсэ, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таhагууд: соведүүдэй худэлмэрийн ба ниитын эмхиүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон hургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын худэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; спортуулгын—2-60-91; коммерческэ—2-35-84; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай)—2-35-95, манай корреспондент: Агинскда—3-45-94.
Буряад Республикын Министрнуудэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-54-54, вахта—2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараха.
Хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй.
Газетын индекс 50901. Тираж 7 500.
Хэблэлдэ гушаагдаhан саг: 01.55.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олон мэдээсэлгын министерствын республиканска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ
Директорэйнь телефон 2-40-35